

Skriftserie for CAF

Center For
Arbejdslivsforskning
Work Life Research Centre

*Skriftserie for
CAF Center For
Arbejdslivsforskning*

2015, Nr. 1

Workshopforløb omkring muskel- og skeletbesvær i byggebranchen – et idekatalog.

Jeppé Zielinski Nguyen Ajslev

Roskilde Universitet
CAF, Center For Arbejdslivsforskning, Hus 8.2, Universitetsvej 1, 4000
Roskilde
ISSN 2245-
702X

*Workshopforløb omkring muskel- og skeletbesvær i byggebranchen – et idekatalog.
Udgivet i April, 2015*

Udarbejdet for BAT-kartellet og Dansk Byggeri.

Forfatter:

Jeppe Z. N. Ajslev

Center for Arbejdslivsforskning (CAF)

Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring (ENSPAC)

Roskilde Universitet

Denne rapport er udarbejdet som et led i Phd. projektet: Forebyggelse af muskel- og skeletbesvær blandt bygningsarbejdere. Rapporten er udarbejdet for at klargøre resultater af det workshopforløb, der foregik som den sidste empiriske fase i projektet. I rapporten fokuseres på en række perspektiver der potentielt kan være med til at forbedre mulighederne for at tage hensyn til kroppen i bygningsarbejde.

Det er i dag anerkendt at bygningsarbejde og andre typer af fysisk anstrengende arbejde er forbundet med forhøjede risici for muskel- og skeletlidelser i sammenligning med andre jobgrupper (Bevan et al, 2009). Med en ambition om at undersøge muligheder for at forebygge og reducere disse risici, har vi i Phd. projektet gennemført en række undersøgelser der beskriver en række sociale, organisatoriske og strukturelle problematikker med betydning for den fysiske belastning som bygningsarbejdere udsættes og udsætter sig for, samt måderne hvorpå man håndterer smerte i arbejdet.

Overordnet set peger resultaterne på, at mange bygningsarbejdere anser sig selv for at være ansvarlige for den fysiske belastning de påtager sig i arbejdet. Derfor er der også en tendens til, at de giver sig selv skylden, når og hvis de begynder at opleve smerter af mere eller mindre kronisk karakter. Hvilket mange gør. Omvendt har mange bygningsarbejderne svært ved at se potentialer for at ændre på de fysiske belastninger, de føler en magtesløshed overfor nødvendigheden af at bygningsarbejde er fysisk hårdt arbejde.

For at udfordre disse forståelser af at bygningsarbejde nødvendigvis må være fysisk belastende, foretog vi fire workshops i de faggrupper som er i undersøgelsens fokus; tømrere, murere, stilladsarbejdere og betonarbejdere. Workshopperne havde til formål at inddrage bygningsarbejdere i idegenererende processer, der retter fokus imod mulighederne for at forme arbejdet i retninger der er mere bæredygtige for kroppen.

Indhold

Delrapport: Muligheder for forebyggelse af MSD i byggebranchen: en analyse af workshopforløb med bygningsarbejdere	1
Fysisk anstrengende arbejde og håndtering af smerter i byggebranchen.....	5
Workshop metode	7
Fremgangsmåde.....	7
Strategi for tematisering og analyse af workshops	9
Tematisering af workshopperspektiver.....	11
Tekniske hjælpemidler, vejr og velfærdsforhold	11
Planlægning, inddragelse, samarbejde og tidspres	16
Akkord og incitamentsstrukturer	20
Politiske forhold og solidaritet	23
Normer og unge arbejdere i branchen	26
Kroppen.....	27
Diskuterende analyse af realiseringsperspektiver	30
Konklusion på analyse af workshops.....	40
Litteratur	42

Fysisk anstrengende arbejde og håndtering af smerter i byggebranchen

Den analytiske ramme for rapporten er overordnet set fokuseret omkring de perspektiver der tidligere er produceret i projektet: *Forebyggelse af muskel- og skeletbesvær i byggebranchen*.

I projektet anlægges et agentielt realistisk begrebsapparat på krop og subjektivitet som værende fænomener der (re)konfigureres igennem de socio-materielle praksisser der knytter sig til arbejdet (Barad, 2007). Dette er en forståelse der kobler en foucauldiansk forståelse af magtrelationer som formende for subjektiviteten med en forståelse af materialiteten (herunder kroppen) som spillende agentielle roller i den hele tiden pågående (re)konfiguration af viden om fænomenerne. Dette betyder at fortolkninger af kroppen der foregår igennem de måder bygningsarbejderne taler om, og bruger kroppen indgår i den løbende (re)konfiguration af arbejderens kropssubjekt i materiel-subjektiv forstand. Kroppens materialitet formes igennem de samme processer som arbejderens subjektivitet, som igen spiller en rolle i forhold til de kropslige praksisser igennem hvilke arbejderne indgår i arbejdet. Nyere neurologisk forskning peger yderligere i retning af at materialiteten i hjernen ligeledes formes igennem vores måder at tænke på (Rose og Abi-Rached, 2013). Hvilket, i en agentiel realistisk referanceramme, vil sige at kropslige praksisser, subjektiviteten samt kroppens og hjernens materialitet intra-agerer; de spiller agentielle roller i (re)konfigurationen af hinanden, som endeligt uafgrænsede fænomener.

Ovenstående tilgang er væsentlig at have i baghovedet når vi undersøger de perspektiver som bygningsarbejdere kæder sammen med fysisk belastning og smerte. I projektet har vi tidligere foretaget et casestudie, i form af interview og observationer med 32 bygningsarbejdere. Samt en spørgeskemaundersøgelse med 519 deltagende bygningsarbejdere.

De overordnede perspektiver fra disse undersøgelser peger, som indledningsvist beskrevet på, at bygningsarbejdere anser fysisk anstrengelse og smerte som uundgåelige vilkår i arbejdet, et fænomen vi tidligere i projektet har beskrevet som en 'vilkårsorientering' i forhold til smerte (Ajslev et al, 2013). En stor del af arbejdet med projektet har været fokuseret på en de-naturalisering eller de-konstruktion af denne vilkårsorientering ud fra et fokus på foucauldiansk inspireret magtanalyse, hvor vi har analyseret interviewmaterialet for at undersøge hvilke rationaler der implicerer en nødvendighed af at arbejde fysisk anstrengende og under smerter. Disse analyser peger på, at det der i tidligere forskning er betegnet som, 'traditionelle arbejderklasse maskulinitetskarakteristika' (Connell, 1993; Paap, 2006; Wolkowitz, 2006) spiller en rolle i forhold til muligheden for at opnå social inklusion i byggesjakket og at opretholde jobsikkerhed i forhold til arbejdsgivere (Ajslev et al, 2013; Ajslev et al, under review,a). Disse karakteristika handler om at kunne udvise styrke, udholdenhed, selvstændighed, risikovillighed, at man er i stand til at tilsidesætte hensynet til kroppen for arbejdsmæssige eller kollektive hensyn, og *habituering* af smerte, i den forstand at man ignorerer smerte, går på arbejde på trods af den, evt. tager smertestillende medicin og ikke melder sig syg med mindre man er alvorligt fysisk forhindret (Ajslev et al, 2013).

Samtidig viser undersøgelsen at en række organisatoriske og strukturelle praksisser i branchen spiller væsentlig roller i forhold til at understøtte og styrke disse karakteristika. Arbejdet i branchen er ofte uforudsigeligt og ikke altid planlagt til mindste detalje, hvilket betyder at uforudsete situationer ofte opstår, hvor eksempelvis tunge materialer skal transporteres manuelt, krandækningen på

byggepladsen er ikke så høj at kranen er tilgængelig til flytning af materiel, eller der er ikke planlagt tekniske hjælpemidler til løsningen af fysisk belastende arbejdsopgaver (Ajslev 2014b). Udstrakt grad af tidspres og akkordarbejde er ligeledes elementer i arbejdet, der sætter arbejderne under pres for at arbejde hårdere og mere fysisk anstrengende og at tilsidesætte hensyn til kroppen (Ajslev, 2014a; Ajslev et al, under review, b). I forhold til disse elementer i arbejdet forventer mange bygningsarbejdere en negativ reaktion fra arbejdsgivere, og i en vis udstrækning også fra kolleger, hvis de siger fra over for opgaver som egentlig kræver anvendelse af tekniske hjælpemidler, hvis de ønsker at sætte tempoet ned for at tage hensyn til kroppen, eller hvis de melder sig syge på grund af smerter. Betydningen af dette understøttes af, at arbejdere der har disse negative forventninger til arbejdsgiverens reaktion også oplever højere grad af rygsmerter (Ajslev, work in progress, b).

Omvendt ser det ud til, at , indflydelse på arbejdsmiljøet, lavere grad af tidspres, sikkerhed i ansættelse samt stærk tilknytning til virksomheden indgår i positive sammenhænge med lavere grad af smerter iblandt arbejderne (Ajslev, 2014b).

Med udgangspunkt i disse overordnede perspektiver foretager jeg først en tematisering af de perspektiver, der fremstilledes under Workshopperne og sidenhen en diskuterende analyse af de realiseringsperspektiver, som Workshopperne mandede ud i.

Workshop metode

Workshopdelen i projektet er fokuseret på at bringe de perspektiver, som tidligere i projektet er produceret, i spil iblandt deltagere fra projektets fire faggrupper. Formålet med Workshopperne var både at indgå i dialog omkring projektets resultater men også, at skabe et forum for udvikling af ideer. Disse ideer skulle bidrage til hvordan man fremadrettet kan arbejde med forebyggelse af MSD, igennem projektets fokus på at ændre de sociale rammer omkring organiseringen af arbejdet.

Workshopperne blev afholdt i fagforeningslokaler i tre forskellige landsdele. Én blev afholdt i Jylland, to på Fyn og én i København. Samlet deltog 71 bygningsarbejdere fra fire faggrupper; 13 stilladsarbejdere, 18 murere og 3 murerarbejdsmænd, 22 tømrere samt 15 betonarbejdere. Deltagerne blev rekrutteret i samarbejde med fagforeningskonsulenter og konsulenter fra Byggeriets Arbejdsmiljøbus. Deltagerne var således alle medlemmer af de respektive fagforeninger (alle underafdelinger af 3F). Samtlige workshops blev faciliteret af Jeppe L. Møller og undertegnede. Ved Workshopperne på Fyn og i København deltog Kate Speierman (Byggeriets Arbejdsmiljøbus) i form af referatskrivning. Konsulent i Byggeriets Arbejdsmiljøbus, Peter Orby deltog ligeledes i Workshopperne på Fyn, hvor han bidrog i workshopdiskussioner med perspektiver og erfaringer fra arbejdet som arbejdsmiljøkonsulent i branchen.

Workshopformen vi har anvendt er inspireret af fremtidsværkstedet som beskrevet af Lise Drewes Nielsen (2006). Fremtidsværkstedet er en værkstedsform, der sigter imod deltagerinvolverende måder at skabe viden om deltagernes liv og dagligdag, og samtidig at reducere følelser af magtesløshed ved at give deltagerne et fælles blik for muligheder for handling.

I aktionsforskningen og den interaktive forskning hvor fremtidsværkstedet er en fremherskende metode findes et stærkt på det der kaldes Modus II viden; viden som noget der også skabes i samarbejde. Aktionsforskningen gør op med videnskab som objektiverende, metodebundne, disciplinært afgrænsede måder at beskrive sandheden. Ligesom i poststrukturalismer og den agentielle realisme, har aktionsforskningen et fokus på at videnskaber *skaber* viden i deres ambition om at beskrive fænomenerne (Svensson og Nielsen, 2006). At inddrage mennesker i skabelsen af viden om det deres eget liv og arbejde kan således ses som en pluralisering af magten til at definere virkeligheden. I stedet for at den fastholdes på forskeres hænder.

Fremgangsmåde

Workshopperne var tematiseret efter projektets fokus. Deltagerne var således i udgangspunktet ikke fuldstændig frie til, at diskutere hvilke som helst problematikker de anså for interessante i forhold til deres arbejde, men som tematiseringen og analysen vil vise, bragtes en bred vifte af tematikker på dagsordenen. Hver workshop indledtes med et oplæg af Jeppe ZN Ajslev, der introducerede omkring muskel- og skeletbesvær som samfundsproblematik i bred forstand og specifikt i byggebranchen. Som introduktion til de deltagerinvolverende elementer i Workshopperne, understregede vi at interesserede spørgsmål var tilladt, men at det ikke var tilladt at modargumentere eller kritisere hinandens perspektiver. Vi lagde stor vægt på at åbne dialogen frem for at den blev lukket igennem gensidig bedømmelse af perspektiver og ideer. Først i diskussionerne af realiseringsperspektiverne tillod vi mere åben diskussion af fordele, ulemper og modstridende argumentationer i forhold til de enkelte perspektiver.

Workshopfaserne blev gennemført således at deltagerne, som indledning på kritikfaserne fik udleveret tre postits hver, hvor på de blev bedt om at skrive i stikordsform, det de anså for de tre væsentligste problematikker i forhold til at tage hensyn til kroppen eller at reducere fysisk belastende arbejde. Herpå gik hver deltager op én ad gangen og præsenterede sine postits, hvorpå vi som workshopledere og de øvrige deltagere stillede interesserede og uddybende spørgsmål til de tematikker der blev fremstillet. De uddybende kommentarer blev skrevet på vægaviser af workshoplederne. Efter kritikfasen blev deltagerne inddelt i grupper, som hver fik et stykke ca. 150x50 cm vægavis og en pakke farvetuscher. Grupperne fik så hver ca. 45. min til at tegne 'det utopiske bygningsarbejde' relateret til deres eget fag. Efter gruppearbejdet præsenterede hver gruppe deres utopier for de andre deltagere, og der var ligeledes snak og uddybende spørgsmål som bidrog til at uddybe utopierne. Efter utopifaserne foretog Jeppe Møller og Jeg en tematisering af perspektiverne, der blev bragt op i utopifaserne og deltagerne tilkendegav med små farvede postits deres første og anden prioriteter i forhold til det kommende arbejde i realiseringsfaserne. I langt overvejende grad kom deltagerne til at arbejde i realiseringsfaserne med de perspektiver de havde angivet som første prioritet, men enkelte blev bedt om at indgå i gruppearbejder om deres anden prioritet, for at grupperne skulle rumme minimum to personer og maksimalt fem. Dette gjorde vi for at skabe rimelig mulighed for at alle inddrages i diskussionerne og at ingen sad alene med deres ønskede temaer.

I realiseringsfasen fik grupperne igen udleveret vægaviser af samme størrelse som i utopifaserne, denne gang var opgaven dog at diskutere og beskrive den diskuterende tematik og dens relevans i forhold til forebyggelse af muskel- og skeletbesvær. Herefter hvilke muligheder og udfordringer der er forbundet med at opnå ideen, samt hvilke aktører der kan og skal gøre noget for ideens realisering. Som det fremgår af tematiseringen af Workshopperne mandede dette ud i en række interessante perspektiver for fremtidig forebyggelse af muskel- og skeletbesvær i blandt bygningsarbejdere.

Vi lagde os, som beskrevet, op af fremtidsværkstedetsformen, men vores facilitering af Workshopperne adskilte sig ved ikke at have en tematisering lige efter kritikfaserne. Dette fik de betydninger, at utopifaserne fastholdt brede perspektiver på arbejdet, hvilket var et bevidst ønske fra os fordi vi ikke ønskede at fastholde deltagerne på at skulle arbejde med bestemte kritikker, men i højere grad med de utopiske temaer de helst så realiseret. Dette fik formen dog også den betydning at realiseringsfasen ikke fik helt samme grad af konkretisering som man kunne ønske sig, i forhold til fremadrettet arbejde med forebyggelse af muskel- og skeletlidelser blandt arbejdere i byggebranchen. Havde vi holdt os mere snævert til fremtidsværkstedetsformen med tematisering efter kritikfaserne (Nielsen, 2006), er der en mulighed for at realiseringsperspektiverne kunne have været endnu mere konkrete. På den anden side, er det dog klart, at de realiseringsperspektiver der er skabt igennem Workshopperne altid vil skulle indgå i politiske processer iblandt forskellige aktører omkring bygningsarbejdet, og at disse til enhver tid vil ønske at bidrage til formningen af initiativer der påvirker arbejdet. Derfor er det en fordel at realiseringsperspektiverne fremstår som et idekatalog til fremtidig handling, som man i forskellige fora kan tage fat på og arbejde videre med.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at baggrunden for den følgende tematisering og analyse, tager sit udgangspunkt i gennem inddragelse af bygningsarbejderne. Dette betyder at hverken ledere,

arbejdsgivere eller andre interessenter har fået deres perspektiver inddraget i skabelsen af viden om fænomenet. Dette betyder at gyldigheden af workshopanalyserne knytter sig til det agentielle snit der skabes imellem forskerne/workshops med bygningsarbejdere/fysisk belastende arbejde og håndtering af smerter. Inddragelse af andre interessenter og metoder, vil kunne nuancere disse billeder på andre, også relevante måder. Det agentielle snit der knytter sig til vores inddragelse af arbejderne i vidensproduktionen er dog af særdeles relevant karakter, da det er arbejderne der bærer kroppen og de subjektiviteter der knytter sig til det at være bygningsarbejder. Det er derfor også dem der mærker både det hårde fysiske arbejde, smerterne og de magtrelationer der agerer på deres praksisser.

I metodisk forstand er det samtidig en væsentlig pointe, at vi ikke har inviteret ledere og arbejdsgivere til de samme workshops som arbejderne. Dette ville have givet et andet magtrum for samtalerne, den generelle hierarkiske ligestilling imellem arbejderne åbner mere for samtale i denne sammenhæng. Vi forsøgte at etablere en workshop med sikkerhedsledere, men denne måtte aflyses pga. for få tilmeldinger.

Strategi for tematisering og analyse af workshops

Selve analysen af tager udgangspunkt i det overordnede formål med Workshopperne: at få nogle ideer til hvordan man fremadrettet kan arbejde med nedbringelse af den fysiske belastning i arbejdet og smerter som arbejderne oplever. Men også at diskutere de perspektiver som præsenteredes igennem Workshopperne, som perspektiver der potentielt kan bidrage til mindre grad af fysisk belastning og større grad af hensyntagen til kroppen i bygningsarbejde.

I det indledende arbejde med referater og perspektiver fra workshopplakaterne fokuserer jeg på at samle de forskellige bidrag igennem en tematisering. Jeg har valgt denne fremgangsmåde da der er mange temaer som går igen på tværs af faggrupper. Dette giver mulighed for at se en række brede anerkendelser af fælles perspektiver imellem faggrupperne for hvordan det utopiske arbejde som bygningsarbejder ser ud. Ligeledes giver denne tematisering mulighed for efterfølgende systematisk at undersøge og diskutere realiseringsperspektiver der adresserer de samme problematikker.

Tematiseringen af Workshopperne viser ikke kun perspektiver, der har at gøre med den fysiske belastning og smerter forbundet med arbejdet, men en lang række forhold omkring arbejdet som bygningsarbejder italesættes. På denne måde kontekstualiserede og inddrog arbejderne fra de fire faggrupper i Workshopperne en række kritikker, håb og drømme i relation til arbejdet. Mange af forslagene til realiseringer og utopier skal ses i dette lys.

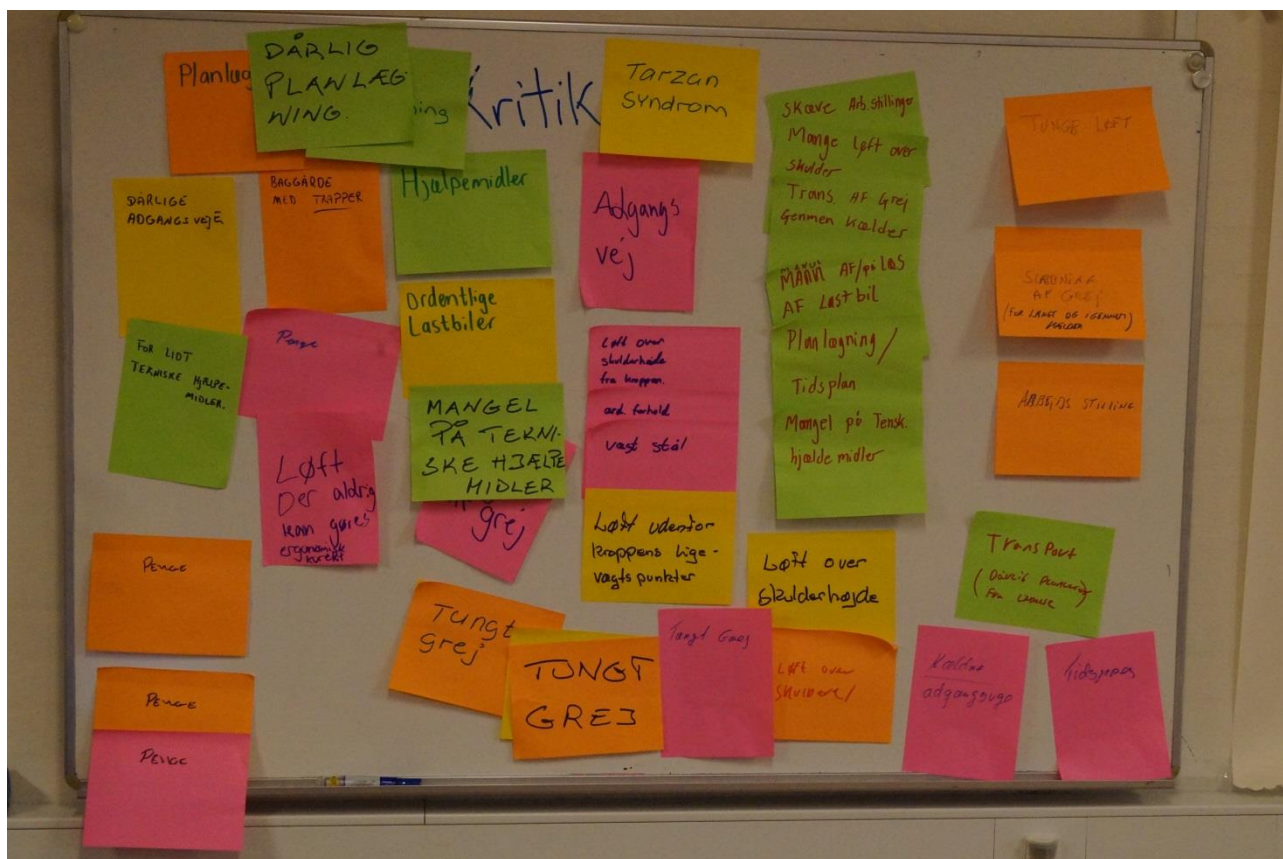
Mange af temaerne for analysen griber på forskellige måder ind i hinanden og påvirkes gensidigt. Alligevel har jeg forsøgt at opdele analysen i en række afgrænsede temaer som i overskueligt omfang ligner hinanden af karakter. Dette betyder dog også i nogle tilfælde at de realiseringsmuligheder som opstilles af deltagerne, peger på de samme løsninger til forskellige problemer.

I den indledende tematisering kobles billeder af tekst fra de forskellige workshops, med beskrivelser formuleret på baggrund af de referater der blev skrevet under Workshopperne.

Efter tematiseringen går jeg ind i en dybere diskussion af realiseringsperspektiverne i forhold til lovgivningen på MSD-området, i forhold til smerteforskningen og i forhold til projektets tidligere

konklusioner. Denne diskuterende analyse leder op til en række konklusioner omkring muligheder og handlingspunkter for realisering af mindre fysisk belastende arbejdsmiljø i byggebranchen.

Tematisering af workshopperspektiver

På billedet post-it's fra workshop med stilladsarbejdere. Post'its blev præsenteret og uddybet af deltagerne

Tekniske hjælpemidler, vejr og velfærdsforhold

I kritikfaserne havde samtlige faggrupper fokus på pladsforhold og adgangsveje som værende kilder til unødigt transport og manuel håndtering. Hos stilladsarbejderne drejede disse kritikker sig i stor udstrækning om transport igennem kældre, ind i baggårde, hvor man principielt kunne have 'kranet' materiel ind. Hos murerne drejede dette sig om anlæggelse af byggepladser med jævnt, stabilt terræn og om muligheden for, samt adgangen til, at anvende tekniske hjælpemidler på pladserne. Hos tømrere og betonarbejdere var disse kritikker også til stede og handlede om oplevelser af, at der efter deltagerens oplevelse, *for det meste* ikke er tænkt over, eller gennemført prioriteret, at byggepladserne skal være planlagt så man nemt, sikkert, med god belysning og ved brug af hjælpemidler kan transportere materialer rundt.

Et andet punkt der blev fremhævet, og som kan forværre betydningen af det fysisk belastende arbejde, er oplevelsen af, at man som bygningsarbejder i dag skal arbejde i alle slags vejr, og at det ikke altid er muligt at få tilstrækkeligt varmt arbejdstøj af arbejdsgiveren. Dette ser ud til at være en

udvikling der både i dansk og internationalt byggearbejde er forstærket de senere år. Både danske, engelske og amerikanske etnografier peger på, at arbejdere tidligere kunne gå hjem eller sætte sig i skuret - det såkaldte 'vejrlig' - hvis det regnede, sneede, blæste meget eller på anden måde pga. vejret var meget ubehageligt eller direkte farligt at arbejde (Applebaum, 1999; Hasle, 1982). Denne mulighed beskriver arbejderne er stærkt reduceret i dag, hvilket mange oplever som fysisk belastende. Både Paap og Thiel bekræfter denne tendens også i den anglo-saksiske byggeverden. (Paap 2006; Thiel, 2012).

Ligesom interviewdeltagerne udtrykte mange af deltagerne i Workshopperne, at anvendelsen og udbredelsen af tekniske hjælpemidler er mangelfuld. Det beskrives af mange deltagere, at man i deres virksomheder ikke foretager investeringer i nye tekniske hjælpemidler, og mange deltagere beskriver, at de også selv er tilbageholdende med at anvende tekniske hjælpemidler, hvis det ikke øger produktiviteten, hvilket er særligt væsentligt for de mange af arbejderne som er på akkord eller produktivtetsbaseret løn i en eller anden form (dette vender jeg tilbage til). Konkret udtrykker mange stilladsarbejdere, at overgangen til aluminiumstilladser foregår langsomt hvis overhovedet og, at hjælpemidler som hejs og kraner kun i visse virksomheder er tilgængelige. Der hvor disse er tilgængelige udtrykkes stor begejstring for dette. En del stilladsarbejdere beskriver ligeledes, at det ofte sker, at det ikke er planlagt hvordan man skal få strøm på byggepladsen, hvilket særligt er et problem for stilladsarbejderne, da de ofte er de første til at ankomme, hvorfor pladsen således ikke er etableret for dem. Dette besværliggør eller umuliggør nødvendigvis anvendelsen af de hejse og kraner man måtte have tilgængelige.

Hos murere og murerarbejdsmænd beskrives ligeledes, at stilladsgrejet ofte er for tungt, men også, at tekniske hjælpemidler så som forhøjede murerbaljer og løftegrej til tunge overliggere eller transport af sten og mørtel ikke generelt er til stede på byggepladserne. Det kritiseres, at tiltag som generelt iblandt arbejderne er anerkendt for at nedsætte den fysiske belastning ikke i tilstrækkeligt omfang bliver gjort til standarder i branchen. Også i forhold til materialevalg anser murerne det for kritisabelt, at man ikke i almindelighed kan anvende letmørtel og, at materialer ankommer på paller, som nemt går i stykker, hvilket bidrager til problemer med transporten. Erfaringer med gode hjælpemidler og materialer bliver ikke taget med videre og planlagt ind i arbejdet. Dette knytter sig i stort omfang til problematikker omkring planlægning og indflydelse som beskrives indgående i næste kapitel. Hos både tømrere og betonarbejdere beskrives det, at anvendelsen og muligheden for anvendelse af kran er med til at øge den fysiske belastning. Ofte er håndtering af materialer planlagt til, at skulle foretages i hånden selvom der er tale om transport af tunge genstande eller transport op ad trapper, i opgange eller på andet ujævnt underlag. Dækningen af byggepladser med kran er ligeledes noget der her kritiseres. Ligesom hos stilladsarbejderne beskriver både tømrere og betonarbejdere, at man ofte tvinges til at foretage manuel håndtering af tunge materialer, fordi der ikke er kraner nok på byggepladsen, eller at dem der er til stede, er for små. Hos disse to faggrupper kritiseres også den manglende anvendelse, af lette materialer som fiberbeton eller lettere gipsplader, som godt nok kan være dyrere, men så er lettere at håndtere for arbejderne.

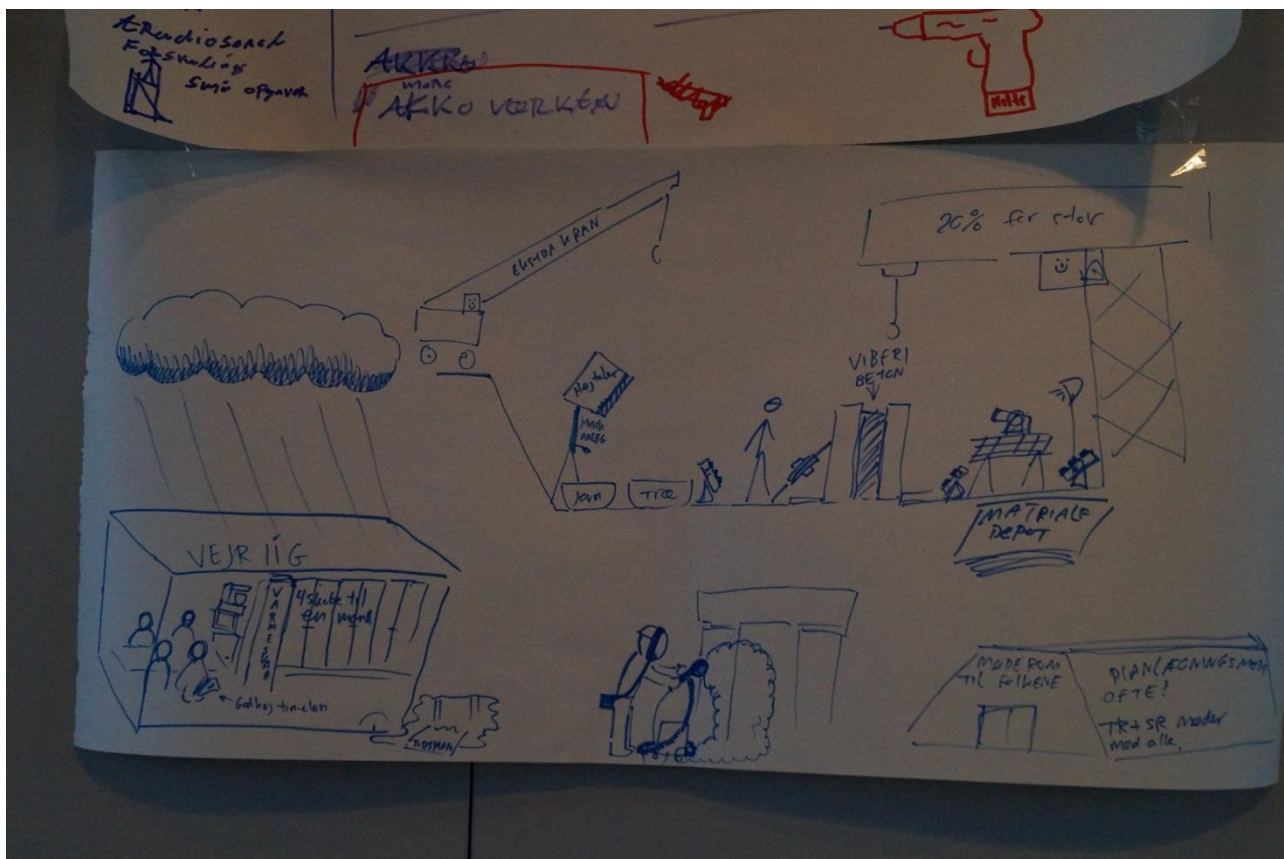
Dette peger i retning af at der fortsat er et stort behov for udvikling i tekniske hjælpemidler, hvis man ønsker at nedsætte den fysiske belastning i bygningsarbejde. Der er dog ud fra udviklingen i det

globale kapitalistiske arbejdsmarked, et behov for at forholde sig til spørgsmålet om hvordan man undgår at skabe 1) en intensivering af arbejdet i mere ensformige retninger (Ajslev et al 2013; Westgaard og Winkel, 2011) og 2) hvordan man undgår, at den teknologiske udvikling blot bidrager til færre beskæftigede i byggebranchen, hvilket traditionelt har været konsekvensen i arbejde hvor graden af teknologisering stiger (eks. Standing 2009). Dette er et samfundsmæssigt problem, som er presserende både i forhold til fysisk belastning i arbejdet og i beskæftigelsespolitisk perspektiv. Skal folk flytte arbejde når der bliver færre arbejdspladser i bygge- og anlæg, eller skal de gå ned i tid?

Selv om mange af disse temaer i sig selv kan ligne problemer der kan løses selvstændigt, påpegede mange deltagere i de forskellige workshops, at det tidspres der næsten altid er forbundet med byggeprocesser, sætter muligheden for at prioritere disse ting under pres. Fokusset på planlægning, indflydelse og tidspres er temaet for det næste analyseafsnit.

I utopifaserne

I utopifaserne bad vi, som beskrevet i metodeafsnittene, workshopdeltagerne om at tænke så meget 'ud af boksen' som de ville eller mente var nødvendigt. Nu kunne man forestille sig at utopier ville rumme en masse ekstreme ideer, men dette viste sig i meget ringe grad af være tilfældet. En gruppe murere kom med en ide om, at anvende helikoptere til materialetransport, og en anden gruppe murere foreslog røde løbere rundt på pladsen som tegn på, at transportvejene var helt fantastisk gode. Langt de fleste utopier var dog af mere moderat karakter end dette, men uden undtagelse rummede alle utopier elementer af tematikken omkring tekniske hjælpemidler, materialer, vejr og i en vis udstrækning velfærdsforhold.

En gruppe betonarbejderes utopi om byggepladsen. Der anvendes vibrerfri beton, kranen er ikke for lille men for stor så den kan klare al transport, der er en ekstra mobilkran, folkene har gode velfærdsforhold og sidder inde under regnvej, der er materialedepot på pladsen så materialer altid er tørre og står på måder så de er nemme at komme til, der er møderum til arbejderne hvor man både kan mødes til fælles koordination og planlægning imellem faggrupper og til at diskutere arbejdsmiljømæssige og faglige spørgsmål. Der er en højtaler på pladsen så man kan høre god musik og hygge sig på arbejdet.

I murerens og tømrernes utopier var der maskiner til størstedelen af transporten af materialer, hos betonarbejderne blev dette i reglen kædet sammen med anvendelsen af kraner og mobilkraner. Hos stilladsarbejderne var der kraner på alle biler, og generatorer på bilerne så man havde strøm til hejsen med sig ud på pladsen til når det ikke var der i forvejen.

Utopierne svarede i meget stor grad overens med de kritikpunkter der gjorde sig gældende i den foregående fase. I utopierne var alle stilladser af aluminium, nogle grupper præsenterede bedre muligheder for vejrlig, men særligt murere og tømrere præsenterede ideer om, at byggepladser var inddækkede og opvarmede om vinteren så alle kunne arbejde uden at blive våde og kolde selv om vejret var dårligt. Som beskrevet i billedteksten tematiserede utopierne i høj grad det, at have adgang til og bringe tekniske hjælpemidler i anvendelse på pladserne. Alle arbejdere beskriver, at de er klar over at dette i udgangspunktet er et spørgsmål om økonomi, men i en drømmeverden er det således en realitet at bygningsarbejde foregår under væsentligt mere ordnede forhold end det beskrives og kan observeres at være i dag. Det er ligeledes interessant, at rigtig mange – hvis ikke alle – deltagere har konkret viden om hvilke tekniske hjælpemidler og materialer, der kunne gøre arbejdet mindre fysisk belastende, som i princippet kunne bringes i anvendelse i organiseringen af byggepladser og arbejde.

Realisering af bedre dækning med tekniske hjælpemidler og vejr

I realiseringsfaserne arbejdede deltagerne gruppevis med temaer uddraget fra utopifasen. To murergrupper og én gruppe i hver af de tre andre workshops arbejdede specifikt med tematikker, der havde med tekniske hjælpemidler og udformning af pladsen at gøre.

Den første realiseringside jeg vil beskrive tematiserede problematikken omkring manuel håndtering i stilladsbranchen. Denne gruppe problematiserede kritikken om, at manglende afspærring gør den manuelle håndtering længere end kortest muligt. Dette hænger, som beskrevet, også sammen med, at byggepladser ofte ikke er etablerede når stilladsarbejderne påbegynder arbejdet. Stilladsarbejderne adresserede her, at opmåling foretages hjemme fra kontoret i stedet for ude på byggelokationen. Derfor er det ikke altid præcist afmålt hvor lang den manuelle håndtering er. Desuden havde gruppen fokus på at manuel håndtering giver tillæg i stilladsarbejderes akkord, hvorfor nogle stilladsarbejdere mener, at manuel håndtering er en eksplicit kilde til merindtjening, hvilket står i vejen for nedsættelsen af fysisk belastende arbejde. Gruppen identificerede tidspres i planlægningen af både udbud og efterfølgende opmåling problemer, der presser den grundige planlægning af arbejdet fra virksomhedernes side. Ligeledes identificerede de økonomi i forhold til investeringer i generatorer til biler, kraner på lastbilerne og hejse som barrierer. Gruppen foreslog som løsninger, at virksomhederne skal begynde at planlægge mere langsigtet i forhold til investeringer i kraner på vogne

og hejse, at akkorden ændres til ikke at belønne manuel håndtering (uden at det går ud over lønnen) og, at der ansættes folk i virksomhederne til at opmåle, etablere strøm og afspærre pladser for stilladsarbejderne. Gruppen havde ikke nogen eksplicite refleksioner over hvem der skulle tage disse bolde op og gå videre med dem, men det må konkluderes at de forskellige elementer i forslagene retter sig imod handling fra både de enkelte virksomheder og forhandlingsparterne på området bredere set.

Den første murergruppe så muligheder i, at blive på pladserne og kontakte fagforeningen når der opstår situationer hvor adgangsveje er mudrede eller hullede, eller der mangler tekniske hjælpemidler. At dette er problematisk skal ses i det lys, at deltagerne beskriver, at man som arbejder ser igennem fingre med, at forhold på byggepladsen ikke er optimale i arbejdsmiljømæssig forstand. Det blev beskrevet, at man i stedet for, at forsøge at gøre noget ved disse forhold, affinder sig med situationen. Dette sker blandt andet, fordi man er bange for, at nogle andre vil komme og tage arbejdet, hvis man siger fra over for forhold som egentlig er ulovlige, dette er også beskrevet af Ajslev et al (under review, a). I denne gruppe så man potentialer i, at fagforeningen bliver mere tilstedeværende på de enkelte byggepladser. Dette kan ud fra denne realiseringside både hjælpe arbejdere til, at få bragt forhold omkring arbejdsmiljø i orden, og vil det samtidig hjælpe de arbejdsmiljøambitiøse mestre til at overholde overenskomster og arbejdsmiljølovgivning, uden på samme måde, at skulle presses konkurrencemæssigt af virksomheder, der ikke på samme vis prioriterer arbejdsmiljøet. Udover at kontakte fagforeningen, havde arbejderne fokus på, at man skal styrke arbejdsmiljørepræsentantens (AMR) rolle. Denne ide implicerede handling fra deres egen side, men også fra fagforeningen som skal skærpe fokus på AMR's rolle og uddannelse. På den anden side så man udfordringer i forhold til disse handlingsmuligheder, i at flere fortalte historier om, at have kontaktet fagforeningen, men at de lokale konsulenter havde haft for travlt og derfor ikke havde gjort noget ved forhold som ikke var optimale. Murerne diskuterede, at dette i høj grad var noget som havde bidraget til at undergrave fagforeningens autoritet iblandt de arbejdere, som har oplevet denne praksis. Murerne lagde vægt på, at handling i denne sammenhæng skulle komme fra deres egen og fra fagforeningens side.

Den anden gruppe af murere beskæftigede sig med mulighederne for, at arbejde med materialer som er med til at nedsætte den fysiske belastning. I denne gruppe foreslog man, at arbejderne kan inddrages i evaluering af projektet og i udvælgelsen af materialer, der hvor det ikke har afgørende betydning for den arkitektoniske fremtoning. Dette ønske er – som vi vil se – noget der går igen i en række forslag, og stemmer egentlig overens med tidligere traditioner i branchen (se eks Andréen, 1984; Gøth 1981 eller Hasle, 1982). Det blev i flere sammenhænge diskuteret, at arbejdere i de forskellige faggrupper gerne vil have indflydelse på valg af materialer og, at der i langt de fleste sjak er folk med megen erfaring, som har viden fra mange pladser og derfor kender til mange materialer som eksempelvis er lette og nemme at arbejde med. Dette stemmer godt overens med utopifaserne hvor deltagerne gav udtryk for en stor viden om disse ting. Igen beskrives økonomi som værende en barriere. Men opfattelsen iblandt arbejderne er også, at aftaler mellem entreprenører eller bygherrer og leverandører af materialer bliver problematisk i forhold til at realisere denne indflydelse. Derfor foreslog gruppen, at der skal være nogle systematiserede, kvalitativt orienterede evalueringer af byggepladserne, som er påkrævet på linje med arbejdspladsvurderingerne (APV). Disse bidrage til at

inddrage arbejderne forslag til materialevalg ved virksomhedens efterfølgende byggeprojekter, og vil også være en vigtig kilde til, at bygherrer bliver klar over hvilke materialer, der kan sikre mindre fysisk belastning af arbejderne. Det blev foreslået at fagforeningen skulle tage dette initiativ.

Betonarbejderne der arbejdede med denne problematik, blev aldrig meget konkrete i deres forslag. De havde ligesom murerne fokus på, at øge inddragelsen af medarbejderne, fordi de oplever at megen af den erfaring de selv har, ikke bliver anvendt i praksis.

Den gruppe af tømrere som arbejdede med tematik tematikken omkring tekniske hjælpemidler rettede blikket imod arbejderne egne holdninger til anvendelsen af tekniske hjælpemidler og ligeledes på, at arbejdsmiljøet i for ringe grad er projekteret ind i byggeprojekterne. Denne gruppe fremlagde et forslag om, at arbejdsmiljø skulle indregnes i alle udbud som en fast procentdel af byggesummen, hvilket kunne betyde at en vis procentdel af økonomien var dedikeret til arbejdsmiljømæssige foranstaltninger. Dette ville efter tømrernes opfattelse også betyde, at man kom ud over problematikken med, at arbejderne til tider ikke vil anvende tekniske hjælpemidler fordi disse kan gøre arbejdet langsommere. Hvis der var økonomi indlagt i byggeprojektet ville dette kunne modvirkes ved, at tilvæning til anvendelsen af nye tekniske hjælpemidler var bedre indregnet i arbejdsprocesserne.

Planlægning, inddragelse, samarbejde og tidspres

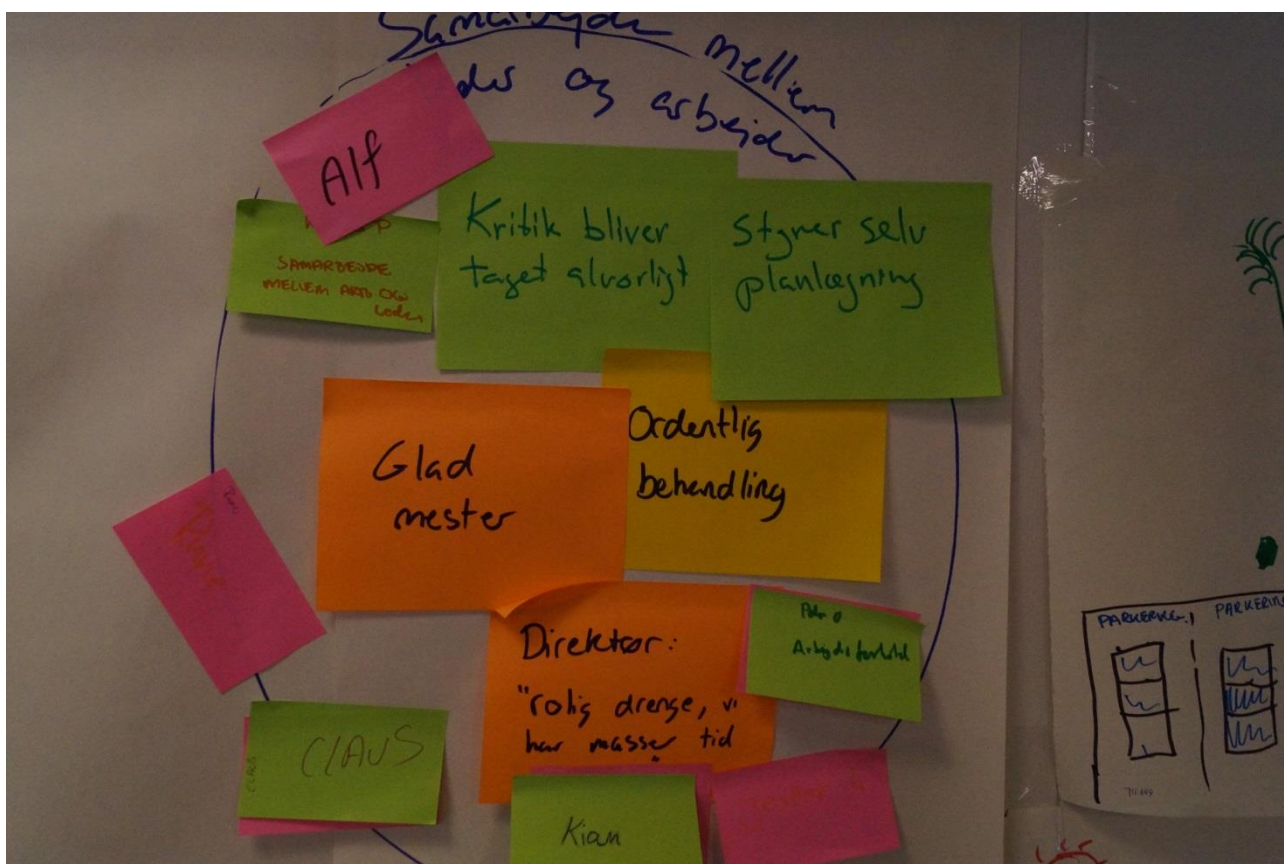
I forlængelse af temaet i det foregående afsnit er det oplagt, at gå videre med det fokus på planlægning, samarbejde og inddragelse som optog mange af deltagerne i Workshopperne.

Både i workshops og i interview har der været stærkt fokus på betydningen af, at arbejderne ønsker sig mere indflydelse på arbejdet. I tømrerworkshoppen blev det i kritikfasen fremhævet, at manglende koordinering imellem forskellige faggrupper betyder, at man kommer til at gå oven i hinanden, hvilket besværliggør transport af materialer og til tider gør det svært få plads til udføre arbejdsopgaver på den ergonomisk set mest hensigtsmæssige måde. Desuden kritiserede tømrerne, at bestilling af materialer til tider blev forsinket så man i perioder må vente og efterfølgende presse tempoet for, at indhente den forsømte tid. Tømrerne beskriver, at dette i stort omfang skyldes, at udbuddene i hele branchen er for pressede, både økonomisk og tidsmæssigt. Det beskrives ofte og også i Workshopperne, at 'projektet er altid 3 uger bagud når vi går i gang', hvilket betyder, at der altid er et tidsmæssigt pres tilstede i byggebranchen. Dette pres er noget både arbejderne og virksomheder tager alvorligt fordi overskridelser af tidsplaner i reglen er forbundet med dagbøder, og under alle omstændigheder er forbundet med konflikter om hvem der skal betale for overskridelserne. Dette pres opstår i bygherres lån hos kreditinstitutioner, og i den kapitalistiske iboende logik om hurtigst muligt at skulle påbegynde indtjeningen af den investering som store byggeprojekter ofte er. Det er interessant, at arbejderne i meget høj grad i alle fire faggrupper beskriver disse sammenhænge som værende medvirkende til, at skabe øget pres på planlægningen af byggeprojekter, og senere på deres arbejdstempo og derved på den fysiske belastning de oplever. Tidspreset er noget der fylder meget i samtlige faggrupper. Både betonarbejdere, murere og tømrere kritiserer ligeledes den betydning dette har for kvaliteten af arbejdet. De beskriver, at de økonomiske aspekter og tilgængeligheden af lavkvalitetsmaterialer gør, at meget byggeri bliver udført på måder som er fagligt utilfredsstillende og

er med til at sænke glæden ved arbejdet i markant grad. Men yderligere også, at disse tendenser er med til at sætte fagene i et dårligt lys i bredere samfundsmæssige sammenhænge, som værende 'sjuskende' og 'fuskeragtige'.

Den manglende tid til planlægning beskrives i samtlige faggrupper, som værende noget der forringer anvendelsen af tekniske hjælpemidler i arbejdet, og skaber et '*fysisk og psykisk pres på arbejderne*' som en betonarbejder formulerede. Workshopdeltagerne beskriver dette, ikke som værende grundet i manglende vilje fra arbejdsgiveres side, men som konsekvensen af, at også arbejdsgivere er indsat i nogle konkurrenceforhold der ødelægger mulighederne for prioriteringen af arbejdsmiljøet. Flere beskriver at dette resulterer i stress for byggeledere og i fysisk og psykisk belastning for arbejderne, som også er begyndt 'at tage arbejdet med hjem'. Denne tendens beskriver ældre arbejdere slet ikke var til stede tidligere.

I samtlige faggrupper blev også involvering af arbejderne påtalt som et kritisk punkt. Dette bevirker, som også diskuteret i forrige analyseafsnit, at arbejdernes erfaringer med hvordan arbejdet hensigtsmæssigt kan planlægges, deres viden om tekniske hjælpemidler og de positive effekter af indflydelse og kontrol i arbejdet ikke bringes til udnyttelse i så stor grad som kunne være tilfældet.

Tematisering af utopifaserne. Som vist her fra murerworkshoppen var der stor interesse for at forbedre samarbejdet imellem arbejde og virksomheder. I utopierne var mestre glade og der var god tid. Arbejderne har indflydelse på planlægningen og bliver inddraget og taget alvorligt.

I utopierne

I utopifaserne bliver disse temaer ligeledes taget op bredt set. Deltagerne beskriver bredt set hvordan arbejdsforholdene i utopierne er præget af gode samarbejdsrelationer imellem ansatte og mestre. Hos stilladsarbejderne formuleredes, hvordan dette skal udmønte sig i mindre kontrol af arbejderne og mere forstående formænd. Hos murerne diskuteredes det, hvordan arbejderne selv skal have indflydelse på planlægningen af arbejdet. En enkelt gruppe mente, at man kunne afskaffe byggeledelsen og overlade planlægningen helt til sjakkene. Andre var mere moderate og beskrev i højere grad hvordan arbejderne, som fik mere indflydelse, vil og kan tage mere ansvar for arbejdet, og at god kommunikation og forbedret samarbejde imellem byggeledelse og arbejdere på den måde vil være til glæde for både mestre, byggeledelse og arbejdere.

Deltagerne var i alle faggrupper enige om, at øget inddragelse og mulighed for at tage beslutninger i forhold til planlægningen af arbejdet vil gøre, at man anvender flere tekniske hjælpemidler og, at man hurtigere kunne tage beslutninger om at bringe dem ind i byggeprocessen.

Der var yderligere i utopifasen, særligt iblandt tømrere og murere en del, som præsenterede alternativer til det tidspres som arbejderne bredt set præsenterede i kritikfaserne. Det blev beskrevet hvordan der er god tid i de utopiske byggerier, hvordan der er tid til familien og hvordan chefen giver skulderklap og en god løn. Bredere livsperspektiver blev således draget ind i utopierne. I mange af utopierne præsenteredes mester som en glad mand, hvilket peger i retning af, at sådan tænker man ikke om mester almindeligvis. Alle grupper beskrev, at man gerne vil arbejde hurtigt men, at man i utopierne aldrig kommer i tidspres. Dette vil i utopierne være sikret igennem arbejdnernes egen planlægning af arbejdet.

Mulighederne og forslag til at skabe mere indflydelse, mindre tidspres og bedre samarbejde

I realiseringsfaserne arbejdede den første gruppe stilladsarbejdere med en problematik der omhandlede det, at aftaler som indgås på sikkerhedsudvalgsmøder ikke overholdes. Dette er interessant også i forhold til interviewundersøgelsen hvor jeg flere gange oplevede denne problematik på byggepladser. Problematikken drejer sig i hovedtræk om, at arbejderne beskriver en oplevelse af, at mundtlige aftaler imellem arbejdere og mester ikke overholdes, hverken aftaler om økonomi eller tekniske hjælpemidler fra mesters side, eller aftaler om overholdelse af arbejdsmiljøregler fra arbejderes side. Men også, at de aftaler der står beskrevet i hvidbogen om stilladsarbejde heller ikke overholdes. Stilladsarbejderne så løsningen på dette, som værende funderet i en mere kollektiv tilgang til arbejdsmiljøet fra arbejdnernes side således, at man står mere fast omkring disse forhold. Men også i, at arbejderne skal være bedre til - inden de kører fra virksomheden om morgenen - at følge op på om der er etableret afspærringer, strøm og velfærdsforhold. Stilladsarbejderne fremhæver igen den stramme konkurrence i branchen, som noget der går ud over arbejdsmiljøet fordi det koster penge for virksomhederne, at holde øje med om arbejderne overskrider hvidbog og lovgivning, ligesom det koster penge for arbejderne på akkorden. Forholdet imellem stilladsarbejdere og arbejdstilsyn blev i denne sammenhæng også fremhævet som en barriere. Stilladsarbejderne beskriver, lige som en del arbejdere i de andre faggrupper, at arbejdstilsynet mange gange opfattes ukvalificerede og overfokuserede på 'simple ting' som seler og hjelme, men ude af stand til at påtale den fysiske

belastning i arbejdet, eksempelvis i forbindelse med manuel transport eller adgangsveje. Forholdet til arbejdstilsynet beskrives af disse arbejdere, som værende præget af mere 'fjendskab' end 'venskab', hvilket i en vis udstrækning må siges at være paradoksalt da arbejdstilsynet er til for at sikre arbejdernes arbejdsmiljø.

En gruppe af murere beskæftigede sig i realiseringsfasen med den nævnte kritik omkring samarbejde imellem funktionærer og svende. Dette problem blev, som beskrevet i kritikfasen blev kædet sammen med manglende indflydelse på anvendelsen af tekniske hjælpemidler, fordi arbejdernes erfaringer og løsninger på arbejdsmiljøudfordringer underkendes, overhøres eller slet ikke kommer i betragtning. Murerne fokuserede her på, at man i virksomhederne bør introducere systematiske tilgange til inddragelse af medarbejdere og, at dette er kendt fra nogle virksomheder, som har haft gode erfaringer med denne tilgang. Entreprenørvirksomheden Hoffmann blev nævnt som et positivt eksempel. De deltagere som var ansat hos Hoffmann understregede, at virksomheden modtog økonomisk tilskud fra EU for at prøve involveringen af, hvilket kan være med til at styrke virksomhedernes incitament. Der var ingen af deltagerne i murerworkshoppen eller de andre workshops, som ellers havde erfaring med, at være inddraget i planlægning, men alle udtrykte i forskellige afskygninger, at man havde ønske om dette. Igen pegede deltagerne på økonomi, som et forhold, der kunne være en barriere for inddragelsen fordi dette ville kræve mødeaktivitet imellem arbejdere. På den anden side beskrev arbejderne, at der er tid til, at funktionærerne kan holde møder, så hvorfor ikke også de timelønnede.

Hos betonarbejderne arbejdede en gruppe med et tilsvarende forslag. Her beskrev gruppen hvordan de så potentiale i, at sjakket fik mere indflydelse i planlægningen og, at dette bl.a. kunne komme til udtryk ved, at sjakbajsen havde mulighed for, at komme tidligere til nye pladser og derved påvirke opbygningen af pladsen i forbindelse med tekniske hjælpemidler, placering af materialer osv. Betonarbejderne pegede på, at processerne ikke skulle bliver alt for rundkredsagtige - dette ville også være modproduktivt - men, at sjakket kunne få bedre indflydelse igennem sjakbajserne, som til gengæld skulle uddannes bedre end tilfældet beskrives i dag. Således kunne sjakbajsen sørge for, at inddrage medarbejderne igennem sjakmøder. I dette forslag skal virksomhederne være villige til, at uddelegere noget ansvar og indflydelse til sjakket, og sjakbajsen skal have større uddannes i fagbevægelsen. Nogle ældre arbejdere var af den opfattelse, at man i 'gamle dage' uddannede sjakbajserne bedre, men at dette var falmet. Man foreslog yderligere, at denne indflydelse kunne sikres igennem overenskomsterne, hvorved begge parter forpligtede sig på, at tage ansvar for arbejdsmiljøet samt at arbejdernes erfaringer og ideer kunne drages til nytte på de pladser, hvor de kommer frem.

I murerworkshoppen satte en anden gruppe fokus på, at man kunne søge, at få udbygget den projektgranskning, der forholder sig til arbejdsmiljødelen af større byggeprojekter. I denne sammenhæng nævntes det, at uvildige folk med kompetence inden for byggebranchen - evt. på linje med konsulenter i byggeriets arbejdsmiljøbus - kunne bidrage til at gennemskue om planlægning af tekniske hjælpemidler, men især tidsplaner så fornuftige ud i projektbeskrivelserne. Dette kunne give mulighed for, at mindske tidspresset i større byggeprojekter, og derved øge mulighederne for, at tage

hensyn til kroppen. Samtidig blev det fremhævet, at den bedre tidsplanlægning kunne højne kvaliteten i arbejdet, ved at man lavede færre fejl og 'hovsaløsninger'.

Akkord og incitamentsstrukturer

Akkordarbejdet beskrives af mange arbejdere som et tveægget sværd. I samtlige workshops kom den på dagsordenen og blev fremhævet, præcist som i interviewene, som en mekanisme der får arbejderne til, at arbejde hurtigere og med mindre hensyntagen til arbejdsmiljøet i alle afskygninger. Man tager sig ikke tid til at anvende tekniske hjælpemidler i samme grad, man skynder sig mere, man presser hinanden til, at skynde sig mere og man tayloriserer i udtalt grad arbejdet i sjakkene; bytter ikke opgaver. Dette vises også i rapporten: *Fordelingen af arbejdet i byggesjakket og muskel- og skeletbesvær* (Ajslev, 2014, b). I tømrerworkshoppene havde vi deltagelse af en tidligere tømrer midt i trediverne, der brugte sig selv som eksempel på konsekvensen af den effekt, som akkorden har på arbejderens orienteringer i arbejdet. Han beskrev, at have været ekstremt fokuseret på akkordlønnen og ignoreret kroppens signaler om smerte, belastning og træthed. I dag kan han ikke længere arbejde som tømrer på grund af smerter i ryggen. Flere andre deltagere i workshops beskrev lignende oplevelser.

En del beskrev i forskellige workshops, at akkordpriserne var for lave og, at man derfor slider for hårdt fysisk, men disse stemmer blev i reglen modsagt af andre som mente, at niveauet for akkorderne ikke gjorde nogen væsentlig forskel; 'bliver der mulighed for at tjene mere, vil man bare have mere; sådan var det også i starten af 00'erne'. Disse kritikpunkter stemmer i høj grad overens med det vi ser i artiklerne *Habituating Pain* og i *Trading Health for Money*, hvilket understøtter de perspektiver som fremgår i disse artikler (Ajslev et al, 2013; Ajslev et al, under review).

Fra workshoppen med betonarbejderne kan man ane de mange (7) sedler hvor akkorden blev fremhævet som en af de væsentligste årsager til at man ikke tager hensyn til kroppen og påtager sig ekstra fysisk belastning i arbejdet.

Samtidig skete der i flere workshops noget som er væsentligt at fremhæve, når akkorden blev trukket frem i kritikker. Dette kan eksemplificeres fra stilladsworkshoppen; hvor én stilladsarbejder fremhævede akkorden som problematik for hensynet til kroppen, sagde en anden deltager straks; 'aarh, nu skriver han altså noget vi ikke vil have diskuteret'. Selvom det i alle faggrupper blev beskrevet, hvordan akkorden har en negativ betydning for hensynet til kroppen fremhævedes akkorden af mange som deres eneste mulige kilde til en anstændig løn; meget i tråd med den mekanisme som vi ser i *Trading Health for Money*; arbejderne ser ikke noget alternativ til det fysisk

anstrengende og smertefulde arbejde, og ønsker derfor at blive 'rimeligt økonomisk kompenseret' for det slid og de smerter de påtager sig. Dette er en væsentlig pointe at holde fast i.

I utopierne

I Utopierne spillede økonomi en langt mere marginal rolle end i kritikfaserne. Ofte blev den slet ikke nævnt i utopierne, og når vi som facilitatorer spurgte, hvad der var blevet af den var svaret ofte: 'økonomien, den er god, det er jo utopi'. Hos tømrerne og hos betonarbejderne blev der åbnet op for nogle debatter hvor man beskrev, at forbrugspreset var meget mindre. Man havde i utopierne ikke behov for så store biler, og børn og hustruer havde heller ikke samme behov for forbrug. Disse diskussioner fortæller noget om hvordan man som bygningsarbejder lægger stor vægt på en mandlig forsøgsrolle. Men også, at man er opmærksom på de samfundsmæssige normer, der inddeler menneskers værdi efter deres økonomiske kapital og muligheder for, at fremvise sig som stærke forbrugere. Dette blev i samtlige workshops beskrevet som noget man forholder sig til og som en problematik der har betydning for bygningsarbejdere, men som det er meget svært, at gøre noget ved individuelt. Det er meget svært, at sætte sig uden for normerne fordi det nemt bliver en ensom og udsat position i forhold til social omgangskreds, familie, skole, snakken med kolleger mv.

I alle diskussioner af nødvendigheden af, at opretholde en god løn - i arbejdernes optik - iblandt bygningsarbejdere blev dette forbrugspres fremhævet og problematiseret. I utopifaserne blev det flere gange nævnt, at forbrugspreset var væk, man talte simpelthen om nogle andre idealer i utopien.

Forslag i forhold til løn- og ansættelsesforhold

Hos murerne arbejdede en gruppe i realiseringsfasen med problematikken omkring løn- og ansættelsesforhold. Denne gruppe påpegede problematikken som værende i tråd med kritikpointerne om, at man springer over i forhold til arbejdsmiljø, at hjælpe hinanden og tekniske hjælpemidler. Samtidig understregede gruppen, at også bygherre og entreprenører er pressede fordi der skal bygges færdig, så investeringer hurtigst muligt kan tjenes hjem igen. I udgangspunktet så gruppen højere akkordpriser som en løsning, der kunne få folk til, at arbejde langsommere og med større hensyntagen, men diskussionen i deltagergruppen endte med, at man konkluderede at dette egentlig bare ville føre til, at man arbejdede lige hurtigt for at tjene det ekstra. Herefter blev det fremhævet, at hvis timelønnen var mere 'acceptabel' ville akkordlønnen ikke være nødvendig. Omvendt blev det ligeledes fremhævet, at man heller ikke ønsker, at arbejde på timeløn, hvis det medfører øget kontrol og mindre indflydelse, hvorfor der klart eksisterer et dilemma i denne diskussion af lønsystemer i forhold til den fysiske belastning og hensynet til kroppen i arbejdet. Yderligere blev det i denne realiseringside foreslået, at staten skulle oprette en fond der kan låne penge til bygherrer til favorable renter. Denne fond skal så have til opgave at sørge for, at tidsplaner og frister ikke bliver for pressede så presset på bygherrer og entreprenører ikke i samme grad ender på arbejderne. Gruppen endte med at understrege, at fagforeningen og arbejdsgivere bør finde en løsning på akkordudfordringen og, at parterne og staten bør arbejde for oprettelsen af denne fond der skal mindske tidspresset i byggeriet.

En gruppe af tømrere arbejdede i realiseringsfasen med en udfordring, der fokuserede på ansættelsesforholdene i branchen og deres betydning for arbejdernes muligheder for, at sige fra over for fysisk belastende arbejde, at melde sig syg og at stille krav til tekniske hjælpemidler. Samtidig

fremførte gruppen et perspektiv om, at der er for mange arbejdsløse i Danmark, hvilket skaber for stor konkurrence om arbejdet i byggebranchen og deraf følgende pres på arbejdernes muligheder for at stille krav til, og tage hensyn til arbejdsmiljøet. Her fremsattes forslag om, at der skal skabes muligheder for lønsikring til fuld løn ved fyring og, at dette skal etableres ved en forsikringsordning betalt af arbejdsgiver. Derved skulle mestre tøve mere med, at afskedige folk ved sygdom eller krav i forhold til arbejdsmiljøudfordringer. Der blev budt ind i denne debat med, at det egentlig kunne være fagforeningen der stod for sådan en forsikringsordning. I forslaget blev det ligeledes præsenteret, at en masse arbejdsløse kunne være ansatte i byggebranchen hvis man nedsatte arbejdstiden til seks timer om dagen, hvilket ville spare samfundet for nogle sociale udgifter, og nedsætte den fysiske belastning på arbejderne igennem den reducerede arbejdstid.

Hos betonarbejderne præsenterede en gruppe nogle ideer, som meget lignede dem murergruppen ovenfor beskrev. Man vil for så vidt gerne gå væk fra akkord, men anser ligesom murerne det umiddelbare alternativ for, at være en timeløn der anses for at være for ringe. Arbejderne er meget desillusionerede i forhold til at få behandlet dette problem og beskriver det som værende et meget centralt dilemma. Som det blev beskrevet af nogle deltagere; *'Alle ved, at hvis du knokler derudaf på en arbejdsplads, så er der ikke noget arbejdsmiljø. Men at afskaffe akkorden kommer vi aldrig til, det kræver sammenhold at forhandle en højere løn. Hvis man får arbejdsmiljø ind i akkorden vil folk alligevel bare bruge de ekstra penge til at tjene mere frem for at tage hensyn til kroppen'*. På denne måde gøres dette økonomiske problem meget centralt for måden arbejdsmiljø håndteres i byggebranchen. Disse ting er indgående beskrevet i afhandlingens artikler, men det er svært at understrege denne pointe for meget. Den endelige løsning blev aldrig i Workshopperne helt formuleret, men det er klart hvilke hensyn man må tage, hvis man søger at løse dette problem, hvilket meget taler for at man bør gøre, af hensyn til kroppen.

En gruppe af tømrere arbejdede med den samme problematik men holdt fast i, at man må søge løsninger inden for akkordsystemet. At man må begynde at medregne tekniske hjælpemidler og, at arbejderne må begynde at ændre kulturen om at pace hinanden og normerne om ikke at acceptere 'svaghed', behov for hjælp, sygemeldinger eller insisteren på anvendelse af tekniske hjælpemidler. Denne gruppe så en styrkelse af AMR's position og en større solidaritet blandt arbejdere som værende potentielle kilder til, at ændre disse normer. Samtidig så de - ligesom den anden gruppe tømrere - ansættelsesforholdene som en udfordring i det, at mange bliver individuelt orienterede hvis risikoen er, at man mister arbejdet når man forsøger at passe på kroppen eller insisterer på, at arbejdsmiljøet skal være i orden. Denne gruppe konkluderede, at arbejderne skal være bedre til, at vælge AMR og støtte vedkommende, at parterne bør kigge på sikkerheden i ansættelser og at man skal være bedre til at tage hjælpemidler med i akkorderne når der opmåles og planlægges.

Politiske forhold og solidaritet

Konkurrencen er som beskrevet et tema der fylder meget i bygningsarbejdernes opfattelse af hvad der nødvendiggør en tilsidesættelse af hensynet til kroppen i arbejdet. I denne sammenhæng er klart, at kritikken af forholdene omkring den pågående 'finanskrise' og de åbne grænser for migration af arbejdskraft inden for EU's grænser spiller en rolle i arbejdernes opfattelse. Flere gange fremhæves arbejdsmiljøproblematikken af arbejderne alene som et spørgsmål om penge. Som en stilladsarbejder

sagde; 'jeg har skrevet: penge, penge, penge'. Arbejderne beskriver uden undtagelse, at de opfatter sig som indplaceret i et system der vægter økonomi over hensynet til mennesket. Det beskrives, som også tidligere fremhævet, at man ofte ikke kan regne med aftaler imellem arbejdere og arbejdsgivere, men dette betyder ikke, at arbejderne som sådan beskriver arbejdsgiverne som nogle usympatiske mennesker. I stedet giver mange arbejdere udtryk for, at arbejdsgiverne også fungerer i et system der sætter dem under et pres til ikke at tage de hensyn der kunne tages for, at imødekomme arbejdsmiljømæssige initiativer og hensyn til kroppen. I denne sammenhæng kritiseres både den udenlandske arbejdskraft, og arbejdstilsynets svaghed i form af det, som arbejderne beskriver som manglende kompetencer og økonomisk slagkraft, i forhold til at regulere forholdene i branchen. Men der sendes også kritik i retning af fagbevægelsens evner til, at engagere og organisere bygningsarbejderne i den kollektive interessevaretagelse af arbejdsforhold. Konsumerisme kritiseredes ligeledes for, at skabe egoisme iblandt arbejderne ved, at man hver især føler sig kaldet til at kunne sørge for gode biler, huse, Ipads og så videre. Deltagerne beskrev i flere omgange at denne orientering er med til at svække ønsket om, at stå fast på anvendelse eller krav om tekniske hjælpemidler, gode adgangsveje eller andre arbejdsmiljøforhold.

I utopierne

I denne tømrerutopi er byggebranchen et sted hvor der er plads til det hele menneske. Det er danske arbejdsmiljøregler der gælder, arbejderne kommer glade på arbejde og modtages af kunder der har respekt for håndværket og giver kage. Der er tjek på byggepladserne og tekniske hjælpemidler er altid til rådighed. Pengene er slet ikke et problem, de flyver ud af billedet...

I utopierne blev det ofte fremhævet, at alle arbejdere er fagligt engagerede i overenskomstforhandlende fagforeninger og der er sammenhold imellem arbejderne. Der er mulighed for, at komme sammen og komme hinanden ved i pauser i arbejdstiden, og flere grupper beskriver også, at der ikke er lige så meget travlhed. Nogle betonarbejdere og stilladsarbejderne drømte sig tilbage til en tid, hvor man kunne få en pilsner sammen og diskutere forholdene på arbejdet. På denne vis blev den – i dag - mere disciplinerede sundhedskultur på byggepladsen kædet sammen med mindre solidaritet og mulighed for at diskutere arbejdsforhold. Andre i disse grupper kom dog med det perspektiv, at det måske var bedre, at komme op med nogle alternativer til alkoholen, da nogle havde erfaringer med meget farlige situationer der var opstået som følge af alkohol på arbejdspladsen.

Hos stilladsarbejderne havde man et udtalt fokus på, at man må kæmpe for sine rettigheder i forhold til arbejdsmiljø og arbejdsvilkår. En gruppe af murere så – ligesom i forrige afsnit en gruppe af tømrere - en fire timers arbejdsdag som en god utopi til reduktion af den fysiske belastning i arbejdet.

Hos både tømrerne, murerne og betonarbejderne blev det fremhævet at man var ked af den status bygningsarbejde og håndværk har fået i samfundet. Særligt hos tømrere og murere blev det fremhævet, at bedre arbejdsmiljø kunne være noget der bidrager til at bringe stoltheden tilbage i fagene. Opgangstiderne op igennem starten af 2000'erne blev i flere sammenhænge anklaget for, at have skabt egoisme og ødelagt solidariteten imellem arbejderne og derved, at have bidraget til en situation hvor man er blevet for afhængig af sit forbrug og de penge som akkorderne giver mulighed for. Den faglige organisering er i utopierne stærk og det styrker respekten for fagligheden og håndværket.

Hos tømrerne og murerne blev der diskuteret potentialer i, at flere med håndværksmæssig baggrund blev politiske og kom i folketinget. Dette mente man kunne have en positiv effekt i forhold til byggefagernes status og position i samfundet.

Realiseringsforslag til politik og solidaritetsproblematikker

Kun hos betonarbejderne valgte et par grupper i realiseringsfaserne, at arbejde med problematikker der drejede sig om mere overordnede politiske temaer, selvom mange af de fremhævede problematikker og løsningsforslag i al tydelighed relaterer sig til politiske niveauer. Vi spurgte til, hvorfor ingen i de andre workshops tog disse temaer fra utopierne op i realiseringsfaserne, og mange beskrev, at de anså disse problematikker for at være for uopnåelige. Men et par betonarbejdergrupper ville således gerne stille forslag på disse områder.

Den første gruppe fokuserede på presset fra den udenlandske arbejdskraft, hvor betonarbejderne, og også andre, beskriver det som almen viden i branchen, at mange virksomheder kører med dobbeltkontrakter således, at de slipper for at overholde danske overenskomster. Gruppen lagde vægt på betydningen af, at denne ulige konkurrence presser arbejdsmiljøet nedad. Måden hvorpå arbejde under ringe arbejdsmiljøvilkår presses hierarkisk nedad imod unge og udenlandske arbejdere oplevede jeg med egne øjne eksempler på i observationerne, som beskrevet i rapporten om fordeling af arbejdet i byggesjakket (Ajslev, 2014, b). Betonarbejdernes løsning var at lukke grænserne for udenlandskarbejdskraft, men man anså ikke dette for noget særligt realistisk perspektiv. Desuden blev

i denne sammenhæng foreslået differentierede efterlønsordninger, der tager de fysiske belastninger i arbejdet i hensyn. Gruppen foreslog også et øget fokus på nye muligheder for efteruddannelse af håndværkere så de løbende kvalificeres til, at varetage andre typer af arbejde, hvis de ikke længere er i stand til, at arbejde som bygningsarbejdere. Yderligere lagde denne gruppe af betonarbejdere vægt på at man ønskede flere politikere på Christiansborg med håndværksmæssig baggrund.

Den anden gruppe af betonarbejdere gik ind i, at diskutere fagforeningens rolle i forhold til arbejderne politisk-solidariske engagement i arbejdsmiljø og arbejdsvilkår. Problematikken blev fremhævet som, at fagbevægelsen ikke er aktiv nok i engageringen af dens medlemmer og, at dette betyder, at man som arbejder finder sig i mere fysisk belastning end man burde. Gruppen så muligheder i, at have flere ansatte i fagbevægelsen til organiseringen af arbejdere og til, at være mere aktive ude på byggepladserne. Igen fremhævede nogle af betonarbejderne, at der historisk set er nødt til at være et pres fra fagforeninger og arbejdere for, at der bliver skabt mere fokus på arbejdsmiljø og arbejdsforhold.

Normer og unge arbejdere i branchen

Ligesom det fremgår i de analyser, der er foretaget i afhandlingens artikler, så lagde en række deltagere i de forskellige workshops vægt på maskulinitetsidealene og de normer omkring håndtering af smerte og fysisk belastende arbejde der knytter sig hertil. En del af dette er allerede beskrevet i analyserne, der knytter sig til effekterne af akkordarbejdet, hvor man pacer hinanden og derved presser intensiteten i arbejdet op. I samtlige grupper blev det fremhævet, at man ikke bare pacer hinanden, man vurderer også hinanden ud fra villigheden og evnen til at løfte tunge genstande og som det fremhæves af stilladsbranchen – gøre det mange gange om dagen. I murerworkshoppen beskrev en arbejder, som vi også ser det i *Habituating Pain*, at man skal virke uovervindelig, både overfor kolleger og arbejdsgiver, og man skal bestemt ikke melde sig syg (Ajslev et al, 2013). Murerne knyttede selv til dette, bemærkninger om, at man ikke beder om det rigtige grej og, at hvis man siger fra overfor tunge løft, så bliver man fyret.

Disse normer beskrives af arbejderne som en kombinationseffekt af, at man vil passe på sig selv og undgå at miste arbejdet - hvilket deltagerne i samtlige workshops lagde vægt på ville være konsekvensen - og at opnå anerkendelse fra ledere og kolleger.

Hos betonarbejderne fremhævede et par deltagere, at man med alderen bliver bedre til at passe på kroppen og ikke udfører så mange af de opgaver der gør ondt. Vi spurgte om man så gav disse erfaringer videre, hvortil der blev svaret, at hvis man gjorde det, ville de unge jo heller ikke udføre det fysisk anstrengende arbejde, hvilket ikke var hensigtsmæssigt, for så skulle man jo alligevel selv gøre det. I forhold til de unge og til lærlinge, havde vi særligt i stilladsworkshoppen nogle diskussioner af hvordan jargonen dvs. tonen imellem arbejderne er med til, at virke som en inklusions- og eksklusionsmekanisme i branchen. Vi lagde mærke til, at nogle deltagere, jovialt, men på meget direkte maner jokede med nogle af de unge deltageres styrke og arbejdsmæssige evner. I workshoppen med stilladsarbejderne blev det beskrevet, hvordan man skal kunne klare nogle af disse verbale positioneringskampe for, at kunne gøre sig gældende i branchen. Alternativt bliver man nemt genstand for en del hårde kommentarer. I de andre faggrupper talte man også om disse tendenser, men de viste sig ikke direkte i Workshopperne. Deltagerne fremhævede, at disse omgangsformer og

forventninger har en stor betydning for, at man ikke melder sig syg, og ikke forholder sig alternativt til fysisk belastende arbejde, hvilket bekræfter afhandlingens tidligere pointer (særligt Ajslev et al, 2013; Ajslev et al. work in progress, b).

I utopierne

Som det er beskrevet i nogle af de tidligere analyseafsnit, fremgik disse perspektiver mestendels i utopierne i form af, at arbejdere beskrev, at man skal være bedre til ikke at presse hinanden og passe bedre på hinanden. En gruppe af betonarbejdere beskrev det som en utopi, at man begynde at ændre holdning, at stå sammen om arbejdsmiljøet og, at bruge de tekniske hjælpemidler som rent faktisk er til rådighed. Maskulinitetsnormerne blev ikke i særligt høj grad genstand for opmærksomhed i utopifaserne.

Hvordan ændrer man normer og kultur i branchen?

I realiseringsfasen arbejdede en gruppe stilladsarbejdere med, hvordan fællesskab blandt arbejdere kunne styrkes. Igen blev problematikken beskrevet som, at arbejderne er for individualiserede og ikke står sammen om, at sørge for sikkerhed og, at stille krav til den fælles overholdelse af handlingsplaner. Det blev beskrevet, at både arbejdere og virksomheder lægger et pres på den enkelte arbejder på trods af mangelfulde forhold på pladserne. Denne gruppe foreslog, at man som arbejdere må 'sætte sig på røven' indtil mester tager sig af tingene. En mere samarbejdsorienteret løsning handlede om, at arbejdstilsynet i højere grad skal være i stand til, at føre tilsyn med det fysiske-ergonomiske arbejdsmiljø og ikke godkender pladser, hvor der åbenlyst er lagt op til manuel håndtering i stedet for planlagt med tekniske hjælpemidler. Der blev således ofte – som i interviewene – beskrevet en utilfredshed med arbejdstilsynets evner til, at føre meningsfuldt tilsyn med de ergonomiske udfordringer i arbejdsmiljøet.

Hos betonarbejderne arbejdede en gruppe med, at skabe mere socialt liv og sammenhold imellem arbejderne. Her havde man fokus på, at skabe muligheder for at mødes på pladsen og snakke med kolleger om forhold i arbejdet, som også beskrevet i tidligere afsnit. Ligesom tidligere beskrevet blev det dog beskrevet, at konsumerisme, egoisme og de økonomiske omkostninger for både arbejdere og virksomheder står i vejen for dette sammenhold og sociale liv. Betonarbejderne udtrykte igen forhåbninger til, at arbejderne samlet vil begynde, at tage den fysiske belastning og hensynet til kroppen mere alvorligt.

Der blev således ikke rigtig sat fokus på problematikkerne med de unge i Workshopperne og heller ikke i udtalt grad ved maskulinitetsnormerne som eksklusionsmekanisme.

Kroppen

Det sidste punkt som analysen vil behandle, præsenterede deltagerne i Workshopperne en række fokuspunkter der drejede sig om kroppen. Dette tema stod ikke så markant i kritik og utopifaserne, men alligevel valgte et par grupper at arbejde med realiseringsideer, der knytter sig direkte til sundhed og kropslige hensyn.

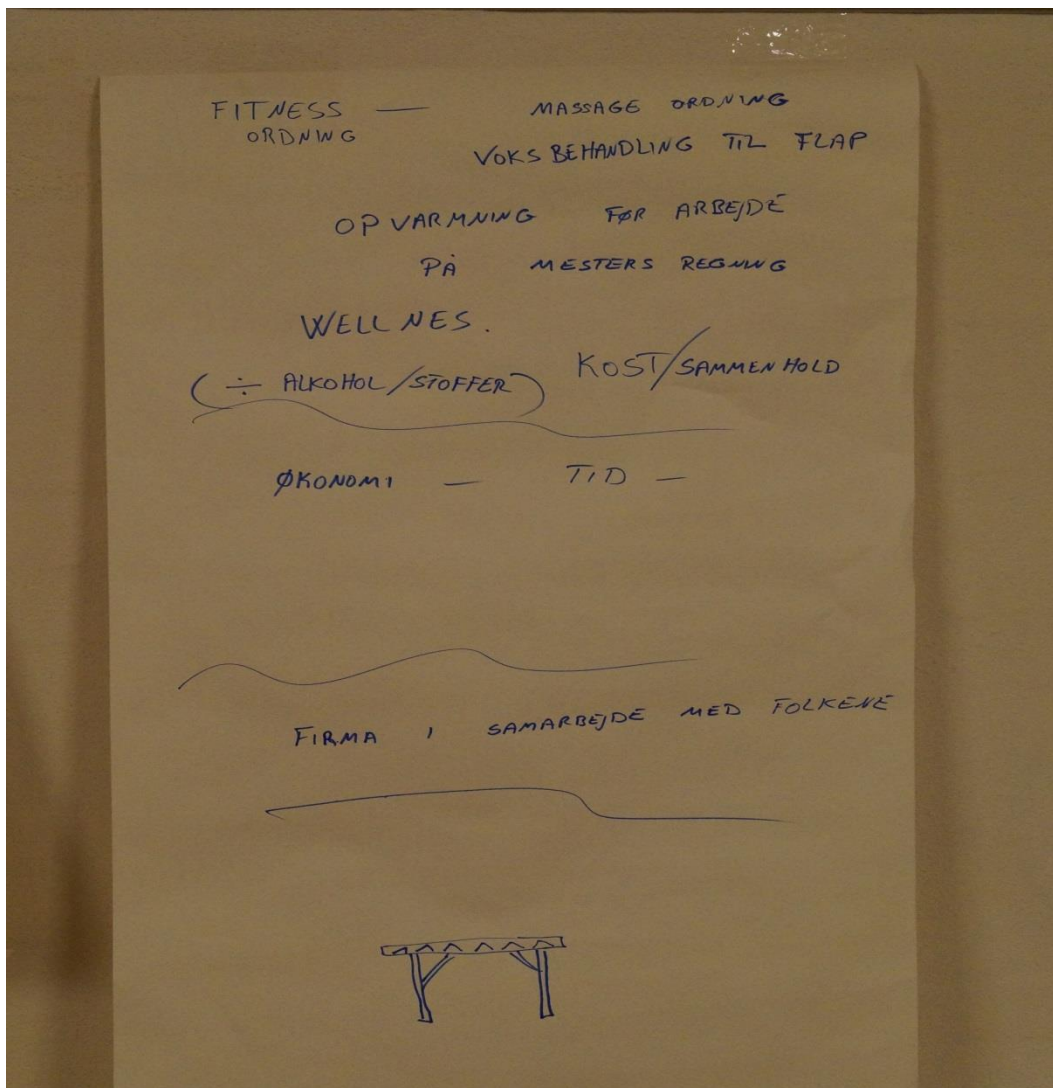
Nogle murere beskrev en oplevelse af, at man ikke kan nå, at restituere efter arbejdsdage, hvilket kan være et problem for kroppen hvis den mangler energi til at klare den fysiske belastning.

Nogle tømrere beskrev igen maskulinitetsnormerne, hvor forskelle i styrkeforhold imellem arbejdere kan være problematisk, hvis nogen som ikke er så stærke søger anerkendelse ved, at forsøge at udvise ligeså meget styrke og udholdenhed som stærkere kolleger.

I utopifaserne var der i alle faggrupper, grupper der havde massage og motion i arbejdstiden, som en del af deres utopier. Fysisk sundhed er således noget, som mange arbejdere vil sætte pris på. Nogle tømrere beskrev, at man burde have massage og wellness i form af spabad hver dag efter arbejde, at bygningsarbejderne ligesom fodboldspillere burde have disse behandlinger for rigtigt at kunne restituere efter arbejdsdagen.

Kroppen i realiseringsideer

I én gruppe af stilladsarbejdere problematiseredes det i realiseringsfasen, at nogle stilladsarbejdere ikke er helt så fysisk toptunede og velplejede som de kunne være. I gruppen beskrev man, at det ville være positivt med fitness-ordninger, frugt, og wellness som det fremgår af billedet nedenfor. Disse forslag blev fremlagt, som noget der skulle foregå i samarbejde imellem virksomheder og ansatte.

Særligt kunne denne gruppe også godt tænke sig at der blev indført fysisk opvarmning før man gik i gang med arbejdet.

Hos tømrerne var der en gruppe, der arbejdede med lignende initiativer. Her præsenteredes de samme ideer, men man supplerede med, at der skulle være rullende behandlere som kunne tilkaldes i arbejdstiden hvis arbejderne stod med akutte smerter eller hold i ryggen. Begge grupper var enige i, at disse sundhedsordninger er noget som arbejdere og virksomheder skal gå sammen om, at formulere.

Diskuterende analyse af realiseringsperspektiver

Som beskrevet går jeg i denne diskussion ind i at skabe grundlag for at vurdere, i hvilket omfang de realiseringsperspektiver der er resultaterne af Workshopperne adresserer de problematikker som projektet tidligere har beskrevet i forhold til hensynet til kroppen og den fysiske belastning. Da tiltagene ikke er afprøvet, er det svært at sige noget om, hvilken effekt de kan få, da det først og fremmest handler om de politiske omstændigheder. Jeg går dog ind i at vurdere, om forslagene adresserer de materiel-diskursive forhold, som har betydning for den relaterede problematik i forhold til fysisk belastning og smerte i arbejdet, det vil sige, om forslagene bidrager til løsning af problemet med nedslidning.

Den manglende investering i og manglende anvendelse af tekniske hjælpemidler er en problematik, der går igennem samtlige analyser i afhandlingen, og deltagerne i Workshopperne nævner den også som et centralt tema. Det er en mangesidet problematik, som spænder hen over og intra-agerer med tematikkerne omkring akkord, fagpolitiske dagsordener, tidspres, maskulinitetsnormer, planlægning og konkurrence. Snævert set bidrager workshopdeltagerne med to forslag til afhjælpning af denne problematik dels; at få virksomhederne til, at tænke mere langsigtet i forhold til investeringer i tekniske hjælpemidler og nyt materiel og, at gøre arbejdsmiljø til en selvstændig budgetpost i ethvert byggeri med en dedikeret procentdel af byggesummen.

Arbejdsmiljø som en fast procentdel af byggesummen

Det første forslag udfoldes ikke på værkstederne men handler om, at gøre det lettere for virksomheder, at investere i materiel, der fremmer arbejdsmiljøet. Det andet perspektiv, arbejdsmiljø som en fast procentdel af udbudsmaterialet, er ikke noget der i forvejen fremgår af *bygherres ansvar og pligter* i forhold til arbejdstilsynets bekendtgørelser (Arbejdstilsynet, 2013). Forslaget rummer (endnu¹) en mulighed for, at arbejdsmiljø i byggebranchen bliver systematiseret og derved taget mere alvorligt. Samtidig rummer forslaget et potentiale for, at behandle det økonomiske incitaments stærke påvirkning af prioriteringen af arbejdsmiljøet. Et incitament eller en logik, som med udgangspunkt i afhandlingens resterende analyser må anses for, at være den centrale problematik at bearbejde, for at få styrket hensynet til kroppen i arbejdet.

Man må dog samtidig stille spørgsmålstegn ved, hvilken effekt en sådan ordning vil få. Ud fra et magtanalytisk perspektiv, bliver det klart, at det vil være en bureaukratisk udfordring, at sikre tilsyn med denne type af mekanisme. Det forekommer tvivlsomt, om en øget bureaukratisering vil sikre bedre arbejdsmiljø i branchen, særligt når vi er klar over, at brud på arbejdsmiljølovgivningen i forhold til løftegrænser og anvendelse af tekniske hjælpemidler er den almene praksis i branchen snarere end undtagelsen (Ajslev et al, 2013). Arbejdsmiljølovgivningen rummer mange paragraffer og sider af lovtekst, og det er mere end en PhD-afhandling i sig selv at gennemgå denne. Denne problematik leder opmærksomheden hen på den pointe, som deltagerne i Workshopperne ligesom interviewdeltagerne fremhæver; at lovgivningen og tilsynsførendes håndhævelse af den til tider opleves som meningsløs af både arbejdere og arbejdsgivere. Dette vises blandt andet i *Habituating Pain* (Ajslev et al, 2013).

¹ Fordi der igennem lovgivningen eksisterer en del muligheder.

Et enkelt eksempel på dette: en del arbejdere uafhængigt af faggruppe udtrykker, at der stadig i dag findes en række arbejdsopgaver, til hvilke der ikke eksisterer tekniske hjælpemidler og, at disse er med til at skabe fysisk belastning i arbejdet. Hvis man eksempelvis ser på stilladsarbejdets karakter, findes der nærmest ikke et eneste løft, der ikke befinder sig i den gule kategori på løfteskemaet, og det kan diskuteres, om ikke alle løft ved *bæring* også er i den røde kategori (Arbejdstilsynet, 2015) – uanset at man anvender det letteste aluminiumstillads (3F-stilladsklubben, 2015). Når dette kombineres med, at man oftest løfter materiellet over skulderen og arbejder i et konstant tempo med *bæring* bliver løfteskemaet opfattet som paradoksalt af mange arbejdere.

Løft i det gule område betyder, at der skal foretages en nærmere vurdering af de øvrige faktorer (se senere) for at afgøre, om de forværrer belastningen, så løftet må anses for sundhedsskadeligt.

*I den øverste del af det gule område er løftet kun acceptabelt, hvis det udføres under optimale forhold. Det vil sige, at **hele løftet foregår midt foran kroppen, mellem midtlår- og albuehøjde**, at byrden er beregnet til håndtering, **at der er mindst to minutter mellem løftene**, at der ikke udføres *bæring*, at fodfæstet er stabilt, og at klimaet er passende.*

I den midterste del af det gule område er antallet og graden af forværende faktorer afgørende for, om løftet kan være sundhedsskadeligt.

Hvis belastningen ved løftet ligger i nærheden af det grønne område, skal der normalt være flere forværende faktorer til stede, før løftet betragtes som sundhedsskadeligt. I nogle tilfælde kan en enkelt faktor, fx arbejdsstillingen, være så belastende, at løft nederst i det gule område kan medføre sundhedsskade.

(Arbejdstilsynets vejledning om løft, træk og skub, (Arbejdstilsynet, 2015))

Når der på denne vis opstår en diskrepans imellem formuleringer i lovgivningen, og det der bliver og måske kan håndhæves, bliver det problematisk for reguleringen af arbejdsmiljøet. Denne type af problematik betyder ikke bare, at bygningsarbejderne arbejder mere fysisk anstrengende, end de må ifølge lovgivningen men, at dette sanktioneres igennem en tilsynspraksis, hvor man accepterer, at man ikke kan gøre noget ved det, såfremt produktionen skal kunne opretholdes. Denne inkonsistens skaber en risiko for at arbejdstilsynets autoritet som 'retfærdig' opretholder af lovgivningen undermineres.

En undersøgelse, der trækker på indsigter fra både tilsynsførende, jurister, arbejdere og arbejdsgiveres perspektiver på hvad der kan og skal håndhæves i tilsynspraksis vil meget muligt kunne anviser revisioner og forsimplinger af visse dele af lovgivningen. Dette kunne også være en mulighed for at arbejde med at reducere problematikken omkring konkurrence der går ud over arbejdsmiljøet som også er beskrevet flere gange i afhandlingens artikler og rapporter.

For at vende tilbage til forslaget om arbejdsmiljø som en fast del af byggesummen, rummer forslaget interessante perspektiver for at øge anvendelsen af tekniske hjælpemidler og planlægningen af

arbejdet på måder der giver større mulighed for at tage hensyn til kroppen. Blot er det vigtigt, nøje at gøre sig tanker om, hvordan man undgår at sådanne tiltage blot bidrager til øget bureaukratisering uden reelt at få indflydelse på praksis.

Reduceret arbejdstid

Som et tredje forslag til reduktion af den fysiske belastning, blev der i Workshopperne flere gange foreslået reduceret arbejdstid til eksempelvis seks timer om dagen. Det er meget sandsynligt, at reduceret arbejdstid vil reducere den fysiske belastning i arbejdet og øge muligheden for restitution imellem arbejdsphas. Det daværende arbejdsmiljøinstituttet, nu det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø skriver i en rapport fra 2006, der er en oversættelse af de europæiske guidelines for forebyggelse af lænderygsmerte, at der er *'utilstrækkeligt datamateriale til at understøtte anbefalinger vedrørende ergonomiske interventioner, som primært fokuserer på arbejdets organisering'* (Arbejdsmiljøinstituttet, 2006). Denne konklusion nås på trods af, at den primære kilde til konklusionen: Wergeland et al's undersøgelse fra 2003 konkluderer at:

'The shortening of regular workdays from ≥7 hours to 6 hours may considerably reduce the prevalence of neck-shoulder pain among persons with physically demanding care work. The potential health benefits should encourage intervention studies also in other occupations with increased risk of work-related musculoskeletal disorders.'

(Wergeland et al, 2003. p. 27)

Denne rapport følger den engelske version af de europæiske guidelines (Burton et al, 2006). Studiet, der i rapporten karakteriseres som værende af høj kvalitet er godt nok inkonklusiv i forhold til rygsmerte, som falder, men ikke i signifikant grad (fordi der ikke er så mange der lider af det i undersøgelsen). I Arbejdsmiljøinstituttets rapport og i den europæiske rapport overser man de positive resultater i forhold til nakkesmerte; langt den mest almindelige lidelse i interventionsgrupperne, som er plejehjemsarbejdere. Andelen af arbejdere med nakkesmerte i interventionsgruppen falder fra ca. 59% til ca. 44%, hvor andelen med rygsmerte falder fra ca. 30% til ca. 25% (Wergeland et al, 2003). En mere nærliggende konklusion kunne have været, at følge artiklens forfattere i deres anbefaling om, at undersøge dette perspektiv nærmere i andre typer af arbejde med stor risiko for arbejdsrelaterede MSD. At disse resultater overses må anses for at være problematisk, da en stor del af den danske indsats omkring forebyggelse er bygget op omkring de europæiske guidelines konklusioner. Dette er eksempelvis grundlag for informationen på *Job og Krop* i både tekst og informationsvideoer (Job og Krop, 2015). Overlæge Ole Steen Mortensen udtaler på sitet:

Og der er lavet et meget stort arbejde, af en europæisk gruppe som hedder backpain europe, som rent faktisk ender op med, efter at have gransket litteraturen meget grundigt i mange år, som man gør i den slags ting. Ender op med at sige, at det faktisk ikke er muligt at forhindre at man får ondt i ryggen. Men det man skal fokusere på og lægge sine kræfter i, er at fokusere på konsekvenserne af at have ondt i ryggen. Så derfor så har den mere klassiske forebyggelsestankengang, har altså ikke virket i forhold til en sygdomsgruppe eller en besværsgruppe som muskelskeletbesvær.

Det skal understreges, at Mortensen senere fremhæver, at der findes jobgrupper som løfter meget tungt, som har en overhyppighed ifht. muskelskeletbesvær og ligeledes, at folk ikke skal ud og løfte på hvad som helst, når som helst. Det er blot problematisk, at konklusionerne i formidling til befolkningen og til praksis bliver så entydig som det fremstilles i ovenstående tilfælde.

I et andet review omkring evidensen for interventioner omkring tilbagevenden til arbejde efter sygefravær, skriver Thomas Lund: *Arbejdere på nedsat tid var 1,9 gange så tilbøjelige til at få en succesfuld TTA efter en enkelt fraværperiode ($p < 0,01$)* (Lund, 2003, 17). Den manglende evidens, der danner baggrunden for eksisterende konklusioner om, at organisatoriske interventioner ikke kan forhindre ryglidelser, knytter sig således i højere grad til manglende studier, end studier med ingen eller negativ betydning. Det ser således ud til, at der er interessante perspektiver i mere dybdegående at undersøge konsekvenser af reduceret arbejdstid.

Fagbevægelsens og arbejdsgiverorganisationernes rolle

Det fjerde realiseringsforslag, der drages frem gennem den tematiserende analyse, relaterer sig til fagbevægelsens rolle i forhold til arbejdsmiljøet på byggepladserne. I særligt murer-, tømrer- og beton Workshopperne fremhævedes fagforeningens rolle som værende for svag og for centreret omkring arbejdsopgaver, der foregår på kontorer i form af aftaler, sagsbehandling og dokumenter. Deltagerne beskriver, at fagbevægelsen ikke interagerer med de ting, der foregår på byggepladserne. De grupper der arbejdede med disse problematikker i realiseringsfaserne foreslår, at fagforeningen skal have medarbejdere, der kommer og besøger arbejderne ude på pladserne. Disse medarbejdere skal også være tilgængelige, så de kan komme ud og hjælpe til, at støtte arbejderne når der er tvivl om, eller mangler i forhold til arbejdsmiljøet, eksempelvis i forhold til transport af materialer eller tekniske hjælpemidler. Ser vi på dette forslag i forhold til tidligere perspektiver i projektet, er der god grund til at tro, at bedre kontakt imellem fagbevægelsen og arbejderne kan være med til at støtte op om, at arbejdsmiljømæssige udfordringer ikke skal ignoreres. Dette kan muligvis være med til at skubbe til de normer, der er iblandt arbejderne, således, at det bliver lettere at sige fra over for fysisk belastende arbejde, der foregår uden anvendelse af optimale tekniske hjælpemidler (Ajslev, work in progress, b). Bliver det mere acceptabelt at være orienteret imod den fysiske belastning i arbejdet og hensynet til kroppen, er der en sandsynlighed for, at bygningsarbejdere i højere grad vil søge at 'lytte' til kroppen, frem for at habituere smerte. Det bliver mindre nødvendigt for bygningsarbejderen at gøre smertehåndtering til en del af den succesfulde professionelle identitet.

På samme tid kan initiativer af denne art kunne være med til at støtte de arbejdsgivere, som gerne vil foranstalte de bedst mulige betingelser for arbejdsmiljøet, fordi en tættere kontakt mellem arbejderne og fagbevægelse vil kunne være med til at hæve 'bundniveauet' i de virksomheder, hvor man i for ringe grad prioriterer arbejdsmiljøet, og som derigennem tvinger andre virksomheder nedad. Torp og Vinje (2014, s. 80) peger i en nyere reviewundersøgelse, af sundhedsfremme interventioner på nordiske arbejdspladser, på vigtigheden af, at parterne i form af arbejdsgiverorganisation og fagforening er stærkt engagerede, hvis der skal ske positive effekter af arbejdsmiljøindsatser på nordiske arbejdspladser. Der er således mulighed for, at stærkere sammenhæng imellem

fagbevægelse, arbejdsgivere og arbejdsmiljø på byggepladserne vil kunne skabe en spiraleffekt af positive udviklinger i forhold til både arbejdsmiljø, men også opmærksomhed på kroppen i arbejdet.

Bedre sikkerhed ved sygdom og fyring

Det femte realiseringsforslag er, at fagforeningen og/eller arbejdsgivere skulle arbejde hen imod lønsikring ved fyring. Et sådant forslag ville imødekomme en del af problematikken med den usikkerhed, som arbejderne oplever i forhold til at kunne sige fra over for arbejde, der ikke lever op til kravene i arbejdsmiljøreguleringen, eller stille krav om forbedringer, når de oplever, at forholdene omkring det fysiske arbejdsmiljø ikke er optimale (Ajslev, work in progress). Som beskrevet andre steder, er økonomi og arbejdsmarkedsforhold såsom beskæftigelsessikkerhed en central aktør i skabelsen af bygningsarbejderens krop. Medarbejderne giver udtryk for, at det er for dyrt for dem, at gå på dagpenge, fordi man har baseret sine forbrugsmønstre ud fra lønniveauet og derfor oplever det som risikabelt at kæmpe for forbedringer (Ajslev et al, under review). Derfor vil lønsikring i højere grad give den enkelte arbejder mulighed for, at sige fra overfor socialt eller organisatorisk pres til, at arbejde mere fysisk hårdt end vedkommende ønsker eller føler er fysisk bæredygtigt. Som vi har set i eksemplet med Carl i Trading Health for Money, kan denne sikkerhed være af betydning for, om man fortsætter arbejdet på trods af smerter (Ajslev et al, under review, a). Et andet perspektiv der kan tilføjes i denne diskussion, er den sammenhæng imellem højere grad af tilknytning til virksomheden og mindre grad smerte, som vi ser i artiklen 'Muskel- og skeletbesvær i byggebranchen' (Ajslev, 2014a). Således kan der være en fordel i at sørge for stærkere tilknytning imellem virksomheder og arbejdere, evt. i forhold til fastere ansættelsesforhold. Dette vil ligeledes styrke virksomhedernes incitament til at investere i medarbejdernes sikkerhed, sundhed og uddannelse.

Hvordan et sådant initiativ skal finansieres må diskuteres politisk, men det peger i retning af, at det eksisterende sikkerhedsnet ikke sikrer, at arbejderne på dette område af arbejdsmarkedet stiller krav til arbejdsgiveren, som kan være hensigtsmæssige for beskyttelsen af deres krop.

Styrkelse af arbejdsmiljørepræsentanten

Som det sjette forslag blev fremhævet, at arbejdsmiljørepræsentantens rolle styrkes. Både, som et fokuspunkt blandt arbejderne i den daglige praksis på byggepladserne og uddannelsesmæssigt gennem fagbevægelsen. Dette forslag trækker på eksisterende strukturer med arbejdsmiljørepræsentanten, som en central aktør i forhold til arbejdsmiljøet. Ud fra afhandlingens tidligere analyser vil betydningen af et sådant initiativ fremstå usikkert, fordi perspektivet ikke direkte adresserer nogen af de rationaler for intensivering af arbejdet eller, at arbejde hårdt fysisk belastende vi har set i projektets analyser af arbejdet. AMR's rolle er i forvejen ofte af perifer karakter – som det bl.a. fremgår af Rapporten: *Muskel- og skeletbesvær i byggebranchen – en kortlægning af organisationsfaktorer samt individuelle holdninger og forståelser* (Ajslev 2014, b, 22).

For at styrke denne position i forhold til forebyggelse af MSB kræver det både, at AMR's rolle bliver taget mere til indtægt i arbejdsmiljøarbejdet på byggepladserne. Som det fremhæves i tematiseringen, og ligeledes er fremgået af projektets kvalitative casestudier, findes der en række eksempler på, at AMR's perspektiver på arbejdsmiljøet på pladsen ikke føres til referat ved sikkerhedsmøder eller at der foretages handling i forhold til disse. Men det kræver ligeledes, at AMR kommer på kroppens side frem for markedets, indtjenings og tidspressets. Dette kunne eventuelt ske igennem den

tidligere nævnte forøgede kontakt og tilstedeværelse af fagforeningen i det daglige arbejde på pladserne og kunne ligeledes foregå gennem øget uddannelse af AMR. Det er klart, at hvis forudsætningerne er til stede for, at man lytter til AMR, så vil en veluddannet AMR kunne være til stor nytte for arbejdsmiljøet. Ligesom en veluddannet AMR, med stor viden om betydningen af fysisk belastning og håndtering af smerteproblematikker vil have bedre forudsætninger for at præge opmærksomheden i sjakket og på byggepladsen.

Generel uddannelse

Generel efteruddannelse af bygningsarbejdere er det syvende forslag, der blev trukket frem i realiseringerne. Dette blev præsenteret som et forslag, der retter sig både imod forebyggelse igennem øget viden om risikofaktorer, forebyggelse gennem adfærd, tekniske hjælpemidler og metoder til reduktion af den fysiske belastning og smerter. Men det blev også præsenteret som en måde at opkvalificere bygningsarbejdere til exitstrategier, når/hvis de ikke længere er i stand til, at udføre bygningsarbejdet.

Det er muligt, at øget efteruddannelse i bred forstand kan medvirke til at reducere andelen af bygningsarbejdere, der oplever MSD, og en række undersøgelser peger da også i retning af at uddannelsesniveau har sammenhæng med MSD (Bevan et al, 2009, Kjølner et al, 2007, Marmot et al, 2010). Man må dog formode, at dette i overvejende grad hænger sammen med, at højere uddannelse oftest betyder, at man ikke udfører fysisk belastende arbejde. Men uanset hvad giver uddannelse, såfremt den er rettet imod viden om kroppen, fysisk belastning og arbejde, nogle muligheder for tænkning og diskussion af arbejdet, som muligvis kan afstedkomme nye måder at forholde sig til arbejdet og kroppen på, ligesom uddannelse kan gøre medarbejderne i stand til at stille krav – fordi deres beskæftigelsessikkerhed øges som følge af øgede kompetencer. Øget efteruddannelse kan også være med til, at styrke et perspektiv, som arbejderne i stor udstrækning efterspørger og udtrykker en mangel af i Workshopperne; den faglige stolthed.

Planlægning, indflydelse og samarbejde

Forslag otte. I samtlige workshops blev der lagt vægt på, at man som arbejder gerne vil være yderligere involveret i planlægningen af arbejdet, og generelt styrke det positive samarbejde mellem timelønnede og funktionærer. Der er ingen tvivl om, når vi ser på både interviews og workshops, at arbejderne i de forskellige faggrupper har en bred erfaring for og viden om, hvilke tekniske hjælpemidler der er relevante at anvende, hvordan pladsen kan indrettes, hvilke materialer der kan mindske den fysiske belastning, og hvilke håndværksmæssige metoder der kan anvendes i arbejdet for det bedste resultat. Dette vil yderligere være en genoplivning af nogle gamle traditioner om samarbejde i bygningsarbejde inden ingeniørerne indtog scenen, som deltagerne taler meget varmt om, hvorfor øget indflydelse uden tvivl også kan være med til at øge den faglige stolthed. Der er forskning, der peger på vigtigheden af indflydelse i forhold til muskel- og skeletinterventioner (Westgaard og Winkel, 1997). For at forbedre planlægningen foreslog deltagerne sjakmøder, hvor arbejderne på pladsen mødes og taler om planlægning og arbejdsmiljø med byggeledelsen. Toolbox-møder blev ligeledes nævnt, da nogle havde erfaring fra NFA's projekt, der arbejder med uddannelse af formænd og sjakbajser som en vej til øget dialog, inklusion og engagement i forhold til arbejdsmiljøet (se også NFA, 2015). Ligeledes blev entreprenørvirksomheden Hoffmann blev nævnt som en arbejdsgiver, hvor man har

positive erfaringer med at inddrage arbejderne i planlægningen. Et forslag handlede om, at få sjakkets ud på pladserne tidligere, så hun kan være med til at planlægge den efter sjakkets behov, allerede inden arbejdet påbegyndes. Flere deltagere beskrev, at det også er op til arbejderne, at engagere sig i den indflydelse, de så kan opnå, og anvende den til forbedringer af planlægning og arbejdsmiljø.

Pointen om, at øget indflydelse kan have positiv indvirkning på oplevelse af smerter understøttes ligeledes af Rapport 1, hvor vi ser, at arbejdere, der oplever indflydelse på arbejdsmiljøet, også oplever mindre fysisk belastning og smerte (Ajslev, 2014, a). Ligeledes ved vi fra krav- og kontrolmodellen og forskning i denne, at indflydelse på arbejdet kan være stressreducerende og motiverende (Karasek og Théorell, 1990). Vi ser ligeledes, at oplevelsen af muligheder for, at agere alternativt i forhold til smerter, tidspres mv. har en positiv sammenhæng med lavere grad af rygmerter blandt bygningsarbejderne (Ajslev et al, work in progress). Der er således en række perspektiver, der taler for, at øget indflydelse kan have en positiv virkning i forhold til MSD-lidelser. Det er dog igen vigtigt her at understrege, at indflydelse i sig selv kan være en meget flydende betegnelse, og at den må relatere sig til arbejdet på måder der gør, at indflydelsen kan konkretiseres i forhold til det materielle arbejde. Med baggrund i forståelsen af det socio-materielle, som intra-agerende fænomener i tilstedeværende gensidig grænsedragning og (re)konfiguration, bør vi nedtone distinkte skel imellem fysiologiske, teknologiske, subjektive og sociale aspekter af arbejdsmiljøet. Disse elementer hænger ikke bare sammen, men er uafgrænsede fra hinanden, og vi skal lære at håndtere dette i vores forståelse af og arbejde med (fænomenerne der intra-agerer med) MSD.

Systematisk evaluering af indflydelse

Forslag 8. Deltagerne i én workshop foreslog et konkret initiativ i form af et evalueringssystem, der udfyldes af arbejderne på pladsen og skal lægges ved, når virksomheder byder ind på udbud. På denne måde kan det lidt i tråd med arbejdspladsvurderinger (APV) sikres, at virksomhederne har en systematisk inddragelse af medarbejdere. Dette kan bidrage til en systematisering af indflydelse på arbejdsmiljøet, hvor det er vigtigt at få skabt spredning af 'best practice' omkring arbejdsmiljø, som branchen er blevet beskyldt for, at være for dårlig til (Dyreborg, 2006). Dette kunne ske gennem et forslag som dette, hvor arbejderne, som ofte kommer i mange forskellige virksomheder, på denne måde har mulighed for, at påvirke praksis selvom de ikke er fastansatte. Ligesom APV er et evalueringssystem afhængig af at være synligt, hvis det skal fungere som aktør i hensynet til kroppen. Lige nu er der metodefrihed i forhold til APV-arbejdet, hvilket gør det muligt at tilpasse værktøjet til arbejdspladsen, men som samtidig gør det umuligt at sammenligne på tværs af virksomheder. Inden for offentlig styring er benchmarking et værktøj, der skal sikre lige adgang til og kvalitet i den offentlige service. Hvis APV og evalueringer af hensyn til kroppen bliver standardiseret og dermed kan benchmarkes, vil arbejdere og udbudsgivere have et værktøj til at udvælge virksomheder, der gør en positiv forskel. Et sådan standardiseringssystem kunne man udvikle på brancheniveau.

Uvildig instans til granskning af arbejdsmiljø i byggeprojekter

Tidspres fremstår som meget alment i branchen. Både deltagerne i interviews, i workshops og i spørgeskemaundersøgelsen giver - som gennemgående beskrevet i afhandlingens analyser - tidspres et ansvar for den fysiske belastning som arbejderne påtager sig i arbejdet. De forslag til nedbringelse af

tidspresset, der er resultat af arbejdet i Workshopperne retter sig imod højere organisatoriske lag. Det første forslag (forslag nr. 9) peger på en uvildig instans – eksemplificeret i workshoppen med murerne ved Byggeriets Arbejdsmiljøbus – til projektgranskning i forhold til tidsplaner og tekniske hjælpemidler. Det særligt interessante og nødvendige i en sådan foranstaltning ligger i, at skabe en organisatorisk platform for denne projektgranskning, der ikke skal varetage hverken arbejdstager eller arbejdsgivers interesser i vurderingen. Samtidig er et sådant initiativ afhængigt af, at de som foretager vurderingen, har en stærk faglig kompetence til, at vurdere sammenhængen mellem projektplaner og virkeligheden på byggepladserne. Det beskrives ofte i interviewene og i Workshopperne, at der ikke er sammenhæng mellem, hvad der foregår på 'kontorerne', og hvad der foregår på pladserne. Derfor er det vigtigt for arbejderne, at en sådan instans ikke bliver en skrivebordsløsning, hvor tilsynsførende ikke har greb om praksis på byggepladserne.

Oprettelsen af en fond til reduktion af tidspres i byggeprojekter

Det andet konkrete løsningsforslag i forhold til tidspreset (forslag nr. 10) argumenterer for oprettelsen af en statslig fond, der skal skabe grundlag for at mindske nødvendigheden af det økonomiske pres på bygherrer og entreprenører. Denne fond skal have som funktion, at låne penge til byggerier uden forrentning og bøder ved overskridelse af tidsplaner. På denne måde var det deltagernes ide, at man kan reducere det tidspres, der blandt andet udgår fra banker og realkreditinstitutioner på bygherre og hele vejen ned igennem byggekæden. At skabe grundlag for reduktion af tidspreset, både på planlæggere, entreprenører og arbejdere rummer potentialer for reduktion af den fysiske belastning i arbejdet. Begge forslag rummer dog en risiko for at blive ofre for den kapitalistiske rationalitets nødvendighed (Braverman, 1974; Standing, 2009). Uanset hvordan man vender og drejer det, vil der være en økonomisk gevinst ved at få byggeri færdigt hurtigt, så man kan påbegynde indtjeningen af investeringen så hurtigt som muligt. En fond, der skal bidrage til reduktion af dette tidspres vil skulle sætte disse funktioner ud af spil i en grad så incitamenterne til, at presse gennemførelstiden på byggeprojekterne ned, reduceres. Dette kunne eventuelt ske ved lån der skal tilbagebetales over eks. 80 år, eller lignende.

Ændringer i lønsystemer

Der blev igennem Workshopperne præsenteret to forslag til, hvordan det pres som akkorden skaber, både i form af tidspres, selv-taylorisering af arbejdet, manglende ønske om, at anvende tekniske hjælpemidler mv. kunne håndteres. Begge forslag var meget lidt optimistiske i forhold til at overkomme problematikken. Det dilemma, som akkordarbejdet rummer i form af muligheden for en acceptabel løn på bekostning af hensynet til kroppen, fylder enormt meget hos arbejderne, ligesom det gør på politiske niveauer i branchen (Ajslev et al. under review).

En gruppe tømrere foreslog (forslag nr. 11), at man beholder akkordsystemerne men, at man fra arbejderes og fagforeningens side sætter fokus på normerne, og at bruge akkordens muligheder til at tage hensyn til kroppen og tager smerten i arbejdet alvorligt. Ligesom man har gjort tidligere før 00'ernes opgangstid. Forslaget rummer ligeledes, at man skal blive bedre til at indregne tekniske hjælpemidler i akkorderne. Med udgangspunkt i afhandlingens tidligere analyser (Ajslev et al, 2013; Ajslev et al under review) er det dog tvivlsomt om dette vil føre de ønskede ændringer i normerne med sig. Forslaget må ses som udtryk for fastholdelsen af en forståelse af, at maskulinitetsnormerne

og eksklusionsmekanismerne fungerer autonomt i forhold til de økonomiske incitamenters påvirkning. Selvom praksisbårne normer er en væsentlig faktor, er der en fare forbundet med at betragte dem som autonome, fordi det tillægger arbejderne hele ansvaret for deres krop. Maskulinitetsnormer (re)konfigureres intra-aktivt i de materielt-diskursive forhold i branchen. Her spiller økonomiske forhold en agentiel rolle, fordi forbrug er en væsentlig del af individets sociale status i samfundet. Evnerne til, at kunne klare sig under maskulinitetsnormerne spiller en afgørende rolle i denne sammenhæng. Ikke bare fordi de er hensigtsmæssige for, at begå sig i det lokale hierarki, men fordi denne praksis muliggør akkordens og ansættelsessikkerhedens økonomiske potentialer, som skaber mulighed for social status i en bredere samfundsmæssig forståelse. Som en murer i en workshop udtrykte, føler man sig fattig, hvis man ikke kan give sine børn en iPad med i skole – selvom man er træt af forbrugerisme. Lokalt kan og vil der være arbejdere og sjak, der modsætter sig disse rationaler – virkeligheden er ikke entydig. De gode intentioner om at ændre normer kræver dog, at man har andre strukturer, der kan styrke og understøtte forandringen. Forbrugerisme er et stort brød at slå op, men det er et af dem, der virker kontraproduktivt på ændringen af normer. Alternativet er at sikre arbejderne reallønninger, så de muliggør mere bæredygtige normer.

Det andet forslag (forslag nr. 11) der ikke blev frembragt i en helhed, men som blev nævnt mange gange i de forskellige workshops, var, at en acceptabel timeløn kombineret med gode muligheder for indflydelse kunne være et alternativ til akkordlønnen. Dette kunne kombineres med de tidligere diskuterede forslag omkring systematiseret indflydelse til arbejderne. Dette forslag er interessant, fordi det kan tolkes i retning af, at arbejderne gerne ser øgede muligheder for, at tage hensyn til kroppen frem for at skulle udvise styrke, udholdenhed, selvstændighed og habituering af smerte på bekostning af kropslig anstrengelse og smerte.

I forhold til fokus på maskuliniteten og normerne kom der ikke andre deciderede forslag. Dette hænger udmærket sammen med, at de forslag der frembragtes ved workshopperne er præsentationer med udgangspunkt i arbejderne perspektiver. At deltagerne ikke fremlægger mange perspektiver der søger at gøre op med, eller forandre maskulinitetsformerne kan forstås som en tilbageholdende lyst til at lægge vægt på forhold som opleves bindende for deres subjektivitet i realiseringsforslagene. Men det betyder ikke, at de ikke kan se konsumerismens tag i dem selv eller deres maskulinitetsformer, som er med til at styrke disse forhold.

Træning og motion

De sidste realiseringsforslag omkring fysisk træning, massage og opvarmning inden arbejde kan med være med til at skabe et bedre fysisk overskud, som vil gøre bygningsarbejderne bedre i stand til at håndtere de fysiske belastninger i arbejdet og reducere oplevelser af smerte, i hvert fald på kort sigt (Andersen et al., 2008; Andersen et al. 2010). Vi må dog stadig forholde os til, at der meget nemt i kombinationen med akkordarbejde, tidspres, maskuline normer kan ske en intensivering af arbejdet på linje med 'den ergonomiske fælde' som vi også diskuterer i *Habituating Pain* (Ajslev et al 2013). Styrketræning og sundhedsfremme kan vi således ikke forvente alene vil reducere problematikker med MSD i byggebranchen på længere sigt. Der stilles i dag spørgsmålstegn ved om hård fysisk træning er sundt for mennesker med fysisk anstrengende arbejde. Et nyligt studie af Clays et al. viser

at der er øget risiko for hjerteproblemer for mennesker med fysisk anstrengende arbejde, der også dyrker hård fysisk træning (Clays et al. 2013). Dette peger i retning af at, fysisk anstrengende arbejde rummer en række fysiske og sociale risikofaktorer der gør at man ikke kan alene kan forvente positive resultater af øget motion og træning.

Konklusion på analyse af workshops

Samlet diskuteres i det foregående afsnit 12 forslag, der på forskellig vis er bud på realisering af mindre fysisk belastende arbejde i byggebranchen. Ti ud af de tolv forslag rummer særligt interessante perspektiver for nedbringelse af fysisk belastende arbejde og smerte i byggebranchen. Sammen med diskussionen af arbejdsmiljølovgivningen og tilsynspraksis bidrager forslagene i diskussionen til et kvalificeret idekatalog over tiltag der trækker på arbejdernes egne ideer til, hvad der kan få betydning i praksis, og derfor vil have potentiale for, at virke forebyggende i forhold til muskel- og skeletbesvær. I listen over de væsentligste punkter er ikke inkluderet forslaget om generelt øget efteruddannelse til bygningsarbejderne, da dette forslag ikke i direkte forstand retter sig imod forebyggelse af msb, men mere exitstrategier når først skaden er sket. Dette gør ikke forslaget irrelevant i generel sammenhæng, men det er lidt uden for tema i forhold til forebyggelse af muskel-skeletlidelser.

Samtlige af de perspektiver der fremstilles skal ses i lyset af en overordnet målsætning i at få virksomheder og medarbejdere til at tænke mere langsigtet i forhold til fysisk anstrengelse og smerte i arbejdet. De realiseringsforslag der fremstår på baggrund af analysen af workshoppene er i følgende punktopstilling opstillet i prioriteret rækkefølge:

- **Reduceret arbejdstid.** virker som et lovende perspektiv, at dømme ud fra den meget begrænsede forskning på området. Der bør laves interventioner og forskning på dette område. Potentielt kan dette have betydning ikke bare for MSD i byggeriet, men for samfundet som sådan.
- **Fysisk træning og opvarmning** disse elementer har anerkendte positive effekter på oplevelsen af smerter. Indsatser på dette område bør fortsættes og styrkes. Samtidig stilles der spørgsmålstegn ved om dette kan føre til forøget belastning på kroppen og derved andre risici på længere sigt. Indsatser af denne art, bør derfor kombineres med eksempelvis reduceret arbejdstid. Disse to elementer i kombination vil med stor sandsynlighed kunne gøre en forskel i forhold til MSD.
- **Finansieringen af byggeperioden skal muliggøre mindre tidspres.** Dette kan eventuelt gøres gennem en statsfond til understøttelse af bedre tidsplaner og mindre tidspres i planlægningsfaser. Dette forslag rummer potentiale for at mindske tidspreset på hele værdikæden i byggeriet fra bygherre over entreprenører, til byggeledere og arbejdere. Eksempelvis ved, at instituere længere tilbagebetalingsperioder på byggelån.
- **Styrkelse af AMR's position.** Dette forslag rummer muligheder for at give AMR en stærkere rolle både i forhold til virksomheden og sjakket igennem øget samarbejde med fagbevægelsen og i særdeleshed igennem uddannelse.
- **Bedre lønsikring ved sygdom og fyring eller fastere ansættelsesforhold.** Forslaget rummer et potentiale der muliggør, at man i højere grad kan tage hensyn til kroppen, fordi det i højere grad bliver muligt for bygningsarbejderne at stille krav til arbejdsmiljøet uden frygt for deres økonomiske levegrundlag. Samtidig kan fastere ansættelser gøre det mere interessant for virksomheder at investere i medarbejderes kompetencer, sundhed og sikkerhed igennem langsigtede strategier.

- **Ændring af lønsystemdiskussionen.** Akkord øger den fysiske belastning i arbejdet og tilsidesætter hensyn til kroppen. Timeløn uden indflydelse og med stærk kontrol af arbejderne er ikke nogen god løsning. Timeløn kombineret med gode muligheder for indflydelse på tilrettelæggelsen af arbejdet kunne derimod rumme muligheder for reduktion af den fysiske belastning.
- **Arbejds miljø som en fast procentdel af byggesummen.** Dette forslag rummer i særdeleshed muligheder for, at skabe bedre rum for investering og anvendelse af tekniske hjælpemidler.
- **Styrkelse af fagbevægelsens og arbejdsgiverorganisationernes rolle på byggepladserne** Dette forslag rummer vigtige potentialer for at hæve bundniveauet for arbejds miljø i branchen. Igennem samarbejde med arbejdsgivere og mobilisering af arbejdere i forhold til arbejds miljøproblematikker. Dette kan bidrage til at reducere den del af konkurrencen der går ud over arbejds miljøet.
- **Et evalueringssystem til, at sørge for systematisk indflydelse til arbejdere i forhold til arbejds miljøtiltag.** Systematiseret indflydelse rummer muligheder for bedre spredning af 'best practice' omkring arbejds miljø, og giver bygherre mulighed for at vurdere om virksomheden inddrager arbejderne i arbejds miljøarbejdet.
- **En uvildig instans til projektgranskning i forhold til tidsplaner og tekniske hjælpemidler.** En uvildig instans til projektgranskning af større bygge- og anlægsarbejder vil kunne sikre en højere grad af arbejds miljøfaglighed i projektplanerne og vil have baggrund for også at vurdere tidsplanernes betydning for den fysiske belastning i arbejdet.

Som god kutyme i forlængelse af afhandlingens artikler er konklusionen på analysen af workshopen en opfordring til at tænke nyt i byggebranchen. Tænk de ovenstående elementer sammen.

Byggebranchen er en branche der rummer store potentialer for omstilling til mere bæredygtighed i arbejds miljømæssig forstand. Ligesom en del af disse forslag rummer potentialer for, at den danske byggebranche bliver en forgangsbranche i forhold til resten af verden. Det kræver dog viljen, lysten og evnen til at tænke ud af boksen i forhold til måder hvorpå vi organiserer branchen. Analysen og konklusionen viser nogle spændende forslag til nytænkning der kan få betydning for mange menneskers liv, velbefindende og arbejdsevne. Forslag der kan imødekommes i fællesskab.

Litteratur

Ajslev, JZN (2014a): Rapport: Muskel- og skeletbesvær i byggebranchen - en kortlægning af organisationsfaktorer samt individuelle holdninger og forståelser. Udgivet af Byggeriets Arbejdsmiljøbus og Center for Arbejdslivsstudier, Roskilde Universitet.

Ajslev, JZN (2014b) Fordelingen af arbejdet i byggesjakked og muskel- og skeletbesvær. Udgivet af Byggeriets Arbejdsmiljøbus og Center for Arbejdslivsstudier, Roskilde Universitet.

Ajslev, JZN, HL Lund, JL Møller, R Persson og LL Andersen (2013) 'Habituating Pain Questioning pain and physical strain as inextricable conditions in the construction industry', *Nordic Journal of Working Life Studies*, 3:3.

Ajslev, JZN, JL Møller, R Persson og LL Andersen (under review, a) Trading Health for Money.

Ajslev JZN et al (Work in progress, b) (C)ritical (Q)uantitative (M)ethod and construction workers' agency in caring for their bodies.

Ajslev, JZN, R Persson, LL Andersen (Under review, b) Association's between pay system and four risk factors for musculoskeletal disorders among construction workers?

Andersen LL, MB Jørgensen, AK Blangsted, MT Pedersen, EA Hansen og G Sjøgaard (2008) A randomized controlled intervention trial to relieve and prevent neck/shoulder pain. *Med Sci Sport Exerc.*:40(6):983-90.

Andersen LL, Christensen KB, Holtermann A. et al. (2010) Effect of physical exercise interventions on musculoskeletal pain in all body regions among office workers: A one-year randomized controlled trial, *Manual Therapy* vol. 15:100-104.

Andrésen, CE (1984): *Arbejdsmandens historie gennem 100 år*. Bygge og anlæg. SID

Applebaum, H (1999) *Construction Workers U.S.A.* London: Greenwood Press.

Arbejdsmiljøinstituttet (2006) *Europæiske guidelines for forebyggelse af lænderygsmarter*, rapport downloadet d. 12-03-2015, <http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/~media/Projekter/europaeiske-guidelines/euguidelines-dk.pdf>

Arbejdstilsynet (2013), *Arbejdstilsynets bekendtgørelse om bygherres pligter*, internetkilde anvendt d. 11-03-2015. <http://arbejdstilsynet.dk/da/regler/bekendtgorelser/b/bygherrens-pligter.aspx>

Arbejdstilsynet (2015a) *AT vejledning om krav til og brug af transportable stiger*. Internetkilde anvendt d. 17-04-2015. <http://arbejdstilsynet.dk/da/regler/at-vejledninger/b/b-3-1-1-brug-af-transportable-stiger.aspx>

Barad, K (2007) *Meeting the Universe Half-way*. Duke University Press, Durham & London.

Bevan S, T Quadrello, R McGee, M Mahdon, A Vovrovsky og L Barham (2009) *Fit for work—musculoskeletal disorders in the European workforce*. The work foundation.

- Braverman, H (1974) *Labor and Monopoly Capital*. New York: Monthly Review Press.
- Clays, E, D De Bacquer, H Janssens, B De Clercq, A Casini, L Braeckman, F Kittel, G De Backer og A Holtermann (2013) The association between leisure time physical activity and coronary heart disease among men with different physical work demands: a prospective cohort study. *European Journal of Epidemiology*, 28:241-247.
- Connell, RW (1993) 'The big picture: masculinities in recent world history', *Theory and Society*, 22(5): 597-623.
- Dyreborg, J (2006) *In between paper and reality—the institutionalization of safety in the construction industry*. Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitetscenter og Arbejdsmiljøinstituttet.
- Gøth, S (1981) *Jord- og betonarbejdets udvikling*. Institut for Anlægsteknik, Danmarks Tekniske Højskole.
- Hasle, P (1982) *Jord- og Betonarbejde*. Institut for Anlægsteknik, Danmarks tekniske Højskole.
- Job og Krop (2015) *Risikofaktorer i arbejdsmiljøet*. <http://www.jobogkrop.dk/Ondt-i-muskler-og-led/Hvorfor-faar-vi-ondt-i-ryggen/Risikofaktorer-i-arbejdsmiljoet> . Videncenter for Arbejdsmiljø hjemmeside anvendt d. 21-04-2015.
- Karasek, RA, Theorell, T (1990) *Healthy Work. Stress, Productivity, and the Reconstruction of Working Life*. New York, NY: Basic Books.
- Kjøller M, Juel K, Kamper-Jørgensen F (red.) (2007) *Folkesundhedsrapporten 2007*. Statens Institut for Folkesundhed.
- Lund, T (2003) *Tilbagevenden til arbejde*. Rapport, Arbejdsmiljøinstituttet. ISBN: 87-7904-111-6.
- Marmot, M, J Allen, P Goldblatt, T Boyce, D McNeish, M Grady og I Geddes (2010) *Fair Society, Healthy Lives - the Marmot Review*. UK, Published by The Marmot Review.
- Mortensen OS (2015) *Risikofaktorer i arbejdsmiljøet* - <http://www.jobogkrop.dk/Ondt-i-muskler-og-led/Hvorfor-faar-vi-ondt-i-ryggen/Risikofaktorer-i-arbejdsmiljoet> Videoklip hentet d. 21-04-2015.
- NFA (2015) *Udvikling af Toolbox-møder til forbedring af forebyggelses- og sikkerhedskultur i byggebranchen*, Projektbeskrivelse på NFA's hjemmeside hentet d. 12-03-2015. <http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/da/projekter/udvikling-af-toolbox-moeder-til-forbedring-af-forebyggelses-og-sikkerhedskultur-i-byggebranchen>
- Nielsen, LD (2006) Methods and implications of Action Research. In Nielsen, KA og Svensson, L(red.). *Action Research and Interactive Research - Beyond practice and theory*. Shaker Publishing.

Nielsen, KJ, LP Andersen, R Grytnes, IL Karlsen, P Kines, F Lander, J Lauritsen og MN Ozmec (2012) *Ulykker og sikkerhedspraksis i bygge- og anlægsbranchen - Slutrapport*, Arbejdsmiljøforskningsfonden.

Paap, K (2006) *Working Construction*. USA: Cornell University Press.

Rose, N og JM Abi-Rached (2013) *Neuro*. Princeton University Press.

Standing, G (2009) *Work after Globalisation. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham: Edward Elgar.

Svensson, L og KA Nielsen (2006) Action research and interactive research. In Nielsen, K.A. and Svensson, L.(red.). *Action Research and Interactive Research - Beyond practice and theory*. Shaker Publishing.

Thiel, D (2012) *Builders - Class, Gender and Ethnicity in the construction industry*. Taylor & Francis Ltd.

‘Torp, S og HF Vinje (2014) Is workplace health promotion research in the Nordic countries really on the right track? *Scandinavian Journal of Public Health*, 2014; 42(Suppl 15): 74-81

Wergeland EL, Veiersted B, Ingre M, Olsson B, Åkerstedt T, Bjørnskau T og Varg N (2003). A shorter workday as a means of reducing the occurrence of musculoskeletal disorders. *Scand J Work Environ Health*, 29(1):27-34.

Westgaard, R, og J Winkel (1997) Ergonomic intervention research for improved musculoskeletal health: a critical review. *International Journal of Industrial Ergonomics* 20:463-500.

Westgaard RH og J Winkel (2011). Occupational musculoskeletal and mental health: significance og rationalization and opportunities to create sustainable production systems - a systematic review. *Applied Ergonomics* , 42, 2011 s. 261-296

Wolkowitz, C (2006) *Bodies at Work*, Sage Publications Ltd.